

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования Республики Тыва

Администрация муниципального района
«Бай-Тайгинский кожуун Республики Тыва»

МБОУ Кызыл-Дагская СОШ

РАССМОТРЕНО

методическим советом школы

Заместитель директора по НМР

А.Б. Салчак Салчак А.Б.

Протокол № 1

от «29» августа 2023 г.

СОГЛАСОВАНО

Заместитель директора по УВР

Д.А. Суге-Маадыр Суге-Маадыр Д.А.

Протокол № 1

от «29» августа 2023 г.

УТВЕРЖДЕНО

Директором школы

С.С. Кочаа Кочаа С.С.

Приказ № 1/11

от «01» сентября 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета

«Родная (тувинская) литература»

для обучающихся 7-9 классов

с. Кызыл-Даг, 2023

ТАЙЫЛБЫР СӨС

7-9 класстарга «Төрээн (тыва) чогаал» эртеминге ажылчын программаны «Кол ниити өөредилгениң 5-9 класстарынга «Төрээн (тыва) чогаал» эртеминиң чижек өөредилге программасынга» (улаштыр – Программа) даянып, 7-ги класстың «Төрээн чогаал», 8-9 класстарның «Тыва чогаал» өөредилге номнарынга дүүштүр тургускан.

Өөредилгениң Федералдыг күрүне стандартызының (улаштыр – ӨФКС) «Родной язык и родная литература» деп өөредилге кезээнде киирген «Төрээн чогаал» эртемин шигээткениниң түннелдерин кичээнге алган. Программада Россия Федерациязының хамаатызының мөзү-шынар сайзыралынга болгаш кижизидилгезинге хамаарышкан Концепциясында айыттырган чүүлдерни болгаш Тыва Республиканың регионалдыг, этнокультурлуг онзагайларын, ол ышкаш Россия чоннарының хамааты ниитилелинге хамаарышкан эп-сеткил каттыштырылгазы, культуралар аразында чөптүг харылзаа тургузар сорулгаларының бүгү байдалдарын барымдаага ап, өөренип көргөн.

Программаның кол таваа кылдыр дараазында хоойлу, доктаал, саавырлар алдынган:

- Конституция Российской Федерации (с изменениями на 01.07.2020 г.) ст. 26;
- Федеральный закон от 29 декабря 2012 г. № 273-ФЗ «Об образовании в Российской Федерации»;
- Федеральный закон от 03.08.2018 г. № 317-ФЗ «О внесении изменений в статьи 11 и 14 Федерального закона «Об образовании в Российской Федерации»;
- Приказ Министерства образования и науки РФ от 17 декабря 2010 г. № 1897 «Об утверждении федерального государственного образовательного стандарта основного общего образования» (в редакции приказа Минобрнауки России от 31 декабря 2015 г. № 1577);
- Конституция Республики Тыва (с изменениями на 12.04.2019 г.) ст. 5, 24;
- Закон ВХ-1 «О языках в Республике Тыва» от 31.12.2003 г. № 462 (с изменениями на 12.04.2019 г.);
- Закон Республики Тыва от 21.06.2014 г. № 2562 ВХ-1 «Об образовании в Республике Тыва» (с изменениями на 02.06.2019 г.).

ТӨРЭЭН (ТЫВА) ЛИТЕРАТУРА ЭРТЕМИНИҢ НИИТИ ХАРАКТЕРИСТИКАЗЫ

Төрээн (тыва чогаал) эртеми – Тыва Республиканың школаларының өөредилге планында кирип турар кол эртемнерниң бирээзи. Уругларның делегей көрүүшкүнүн делгемчидеринге, хамааты туружун тодарадырынга, угаан-бодалын, иштики сагыш-сеткилин хевирлээринге ук эртемниң салдары улуг.

Россия Федерациясында өөредилге адырында «2100 чылдың школазы» төлевилелдин чугула угланышкыннарының бирээзи уругларны амыдыралга белеткеп каары бооп турар. Школага шигээткен билиин амыдыралга чөптүг ажыглап, ниитилелге бодун таарымчалыг алдынып база шын уjur-уткалыг чурттап билир кижини белеткээринге эртем бүрүзү аразында харылзаалыг, өөредилге болгаш кижизидилге уjur-уткалыг.

Чогаал эртеми – амыдыралдың көрүнчүү, ындыг болганда, төрөөн (тыва) чогаал эртемин өөредиринин сорулгалары, оларны боттандыраарының ажылдары тыва чогаал эртемин амыдырал-биле холбаалыг, Россия чоннарының болгаш даштыкы чогаалчыларның чогаалдары-биле деңнелгелиг ханы сайгарып билир, бүгү талалыг сайзыраңгай, бедик культуралыг, чараш мөзү-бүдүштүг, чогаадыкчы арга-шинектиг кижини хевирлээринче угланган.

Тыва чогаал кичээлдеринин өзөөн национал литератураның алдын фондузунда кирген чогаалдар тургузуп турар.

Чечен чогаал кижинин сагыш-сеткилинин хөй янзы талаларын эскерип шинчилээринге, амыдыралды үнелээринге, долгандыр турар бойдуска хумагалыг, мөзү-бүдүжү чараш болурунга өөредир аргалыг база уран чүүлдүн өске-даа хевирлери дег, уругларның эстетиктиг көрүжү делгем болурун быжыглаар өөредиглиг болгаш кижизидикчи салдарлыг. Уругларның делегей көрүүшкүнүн делгемчидип, эстетиктиг негелделерин хандырып, хамааты туружун хевирлевишаан, бодунга болгаш ниитилел долгандыр хүрээлелге чөптүг хамаарылгалыг, ханы угаап боданып амыдыраарын чогаал кижизидер.

Чечен чогаал-биле харылзаа уругларның угаап-боданыр арга-шинээн сайзырадыр. Чогаалчының делегейи, ооң чогаал бижиир аян-хөөнү-биле чоок таныштырар арганы уругларга бербишаан, чогаал чоннуң амыдыралындан, улустуң аас чогаалындан, орус болгаш делегейниң классиктиг литературазындан үндезинин ап турарын башкы билиндирер. Бодун долгандыр турар чүүл бүрүзүн үнелеп чурттаарын сүмелээн кандыг-даа чогаал уругнуң билиин делгемчидер, делегей-биле харылзааны тудуп өөрениринге чаңчыктырар. Ук харылзаалар уругларны орус болгаш делегей литературазының шылгараңгай чогаалдары-биле чоок таныштырарынга, тыва чогаалды кожа-хелбээ чоннарның чогаалдары-биле деңнеп, чоок болгаш ылгалдыг талаларын тодарадып өөрениринге чаңчыктырар.

Амыдыралды чүгле сеткил-хөлзээшкынниг хүлээп эвес, а янзы-бүрү талаларындан медреселдиги-биле сайгарып чаңчыгарын уругларга өөредир – төрөөн чогаал эртеминин сорулгазы, ынчангаш чогаалды төөгү, бойдус, философия,

психология, педагогика, уран чурулга болгаш өске-даа эртемнер-биле холбаштырып, сайгарып шингээттирери дыка чугула. Ынчангаш чогаал эртемни «кижи дугайында эртем», «амыдыралдың ному», «уран-чечен шинчилел» деп адап турары анаа эвес.

Өөредилгениң «Филология» кезээнде «төрээн (тыва) чогаал» болгаш «төрээн (тыва) дыл» эртемнери аразында сырый холбаалыг, ук эртемни өөренигиниң түннелинден төрээн дылынга ынаа, хумагалы, тыва чогаалды, Тываның төөгүзүн, алдарлыг кижилерин билир арга-шинээ тодараттынар. Тыва чуртунуң ёзулуг хамаатыларын хевирлээр өөредилге болгаш кижизидилге айтырыглары ийи эртемни Тываның төөгүзү, географтыг девискээри дугайында болгаш өске-даа эртемнерни сырый холбаштырып өөрткенинден боттаныр. Уругларның аас болгаш бижимел чугаазын байыдары, кандыг-даа байдалдарга дүүштүр чугаа культуразын сагып билири, харылзажылганың шын, чогулмачалыг талаларын ажыглап шыдаар арга, мергежилдерни шингээттирери чогаал болгаш дыл кичээлдериниң чергелешкек үндезин сорулгалары болуп турар. Ындыг болганындан чогаал дылының уран-чечен аргаларын ханы сайгартып өөредир ажылдар сөс бүрүзүнүң онзагайын эскерер, лексиктиг уткаларынга дүүштүр аас болгаш бижимел чугаага төрээн дылының чаражын илередип билиринге, чөптүг ажыглаарынга, лингвистиктиг ханы сайгарылгалыг ажылдарны кылып өөрениринге, боданырынга уругларны чаңчыктырар, кижизидер.

5-ки класстан эгеллеп уруглар мурнунда класска өөрениген билиглерин улам быжыглап, улаштыр кол ниити өөредилгениң негелделеринге дүүшкен литература теориялыг терминнер-биле таныжар, чечен чогаалдың дылының чурумалдыг аргаларының чогаалга салдарлыын илередип, найырал, төөгү, бойдус камгалалы болгаш өске-даа темаларга бижиттинген чогаалдар-биле таныжылгазын уламчылап, сайгарып өөренир.

ТӨРЭЭН (ТЫВА) ЛИТЕРАТУРА ЭРТЕМИН ӨӨРЕДИРИНИҢ СОРУЛГАЛАРЫ

Сорулга: төрээн (тыва) чогаал эртеминге даянып, сагыш-сеткил, делегей көрүүшкүнү делгем, чаагай үзел-бодалдыг, чогаадыкчы арга-шинектиг, кижилер аразында харылзажылганың бүгү талалыг кылдыныгларын билир, бедик хамааты туруштуг кижини өөредип, кижизидип, сайзырадырынга таарымчалыг байдалдарны тургузары.

Сорулгаларын күүседириниң аргалары:

– амыдыралды бүгү талалыг онзагай көргүзөр уран чүүлдүн бир хевири болур чечен чогаалды чүгле сагыш-сеткил хайныышкыны-биле хүлээп номчуурун эвес, а номчаанын ханы сайгарып, бодунуң бодалын (туружун) бадыткалдыг тайылбырлап

база өскөлөрнiң туружун (бодалын) дыңнап, өөренип, деңнеп өөрениринге чаңчыктыраы;

– чогаал, сөзүглел төрөөн чонунуң ыдыктыг үнелериниң, чаңчылчаан амыдыралының үндезинин илереткен чепсек дээрзин билиндирери;

– төрөөн (тыва) болгаш Россия чоннарының биче буурай база делегей чоннарының чогаалдарын сайгарып өөрениринге төрөөн дылдың үнезин, ооң эгээртинемес байлаан медреселдii-биле ажыглап өөренирин билиндирер ажылдар;

– чечен чогаал авторнуң онзагай, бот-тускайлаң, уран-чечен делегейи, уран чүүлдүң бир хевири дээрзин таныштырар ажылдар;

– чогаал эстетиктиг болгаш мөзү-шынар илередир чепсек дээрзин тодарадыр ажылдар;

– тема болгаш идеяны тодарадырынга сөзүглелдиң уjur-утказын, дылының уран чурумалдыг аргаларының, тургузуунуң онзагайын, бижиттинген аянын тодарадыр ажылдар;

– тыва чогаалды өске чогаалдар-биле, уран чүүлдүң өске хевирлери-биле деңнеп сайгарар ажылдар;

– уругларның чогаадыкчы арга-шинээн сайзырадыр ажылдар;

– класска азы бот-тускайлаң номчаан чогаалдарынга хамаарыштыр шүгүмчүлелдиг чүүлдерни, үнелелдерни бодунуң деңнели-биле угаап-бодап, шын чугаалап, бижип өөрениринге чаңчыктырар ажылдар;

– чогаалда чуруттунган амыдыралды бүгү талазындан өөренип көрүп, чогаал маадырларынга, хөделиишкиннеринге хамаарыштыр бодунуң хамаарылгазын, туружун илередип өөренирин хевирлээр ажылдар;

– аас болгаш бижимел ажылдарга бодалын чогаал сөзүглели-биле бадыткап, тода илередип өөредиринге угланган ажылдар;

– бижимел чугааның хевирлерин (тоожуушкун – бердинген чижекке дүүштүр сөзүглелди тургузары; угаап-сайгарары – айтырыгларга бижимел харыы бээри; тодарадып бижири – маадырның характеристиказын тургузары) күүседип өөрениринче угланган ажылдар;

– бодунуң көрүжү-биле сөзүглел чогаадып шыдаар база чуруктарга даянып, чогаадыкчы арга, мергежилди сайзырадыр ажылдар;

– өске чоннарның ёзу-чаңчылдарын сонуургаар, кижилер-биле эптиг-чөптүг харылзажылганы кижизидеринче угланган ажылдар;

– кандыг-даа чогаалдарны номчуп, амыдыралчы билиглерни шингээдиң ап, хостуг үезин шын ажыглап өөредир ажылдар;

– чечен чогаал – чогаалчының (авторнун) делегейи, ооң амыдыралды номчукчуга таныштыларының хуу көрүжү дээрзин уругларга таныштылары, угаан-медерелинге быжыглаар ажылдар;

– номчаан чүүлүн сайгарылгалыг хүлээп ап көрүп, бодунуу-биле тайылбырлап билиринге чаңчыктырар ажылдар;

– чечен чогаалды медерелдиг, утказын ханы билип номчууру ажыктыг, өөредиглиг, кижизидилгелиг дээрзин билиндирип, бот-тускайлаң ном номчуурунга хереглелин хандырып, чаа чогаалдарны сонуургап номчуурунга кижизидер ажылдар;

– тыва дылынга, ёзу-чаңчылдарынга хумагалыг болурун кижизидер ажылдар;

– чогаалдарга болгаш уран чүүлдүн өске хевирлеринге даянып, кижизиг аажы-чаңга, хамааты бот-медерели бедик, төрөөн чуртунга шынчы чорукка кижизидер ажылдар;

– өөреникчилерниң аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадыр ажыл-чорудулга.

ТӨРЭЭН (ТЫВА) ЛИТЕРАТУРА ЭРТЕМИНИҢ ӨӨРЕДИЛГЕ

ПЛАНЫНДА ТУРУЖУ

Россия Федерациязының өөредилге черлеринге чогаал эртемин албан өөредир сүмө ёзугаар өөредилгениң Федералдыг базистиг планында кол ниити болгаш ортумак (долу) өөредилгеге төрөөн (тыва) чогаал эртемин шиңгээдир 4 дугаар вариантыны боттандыраарынче угландырган турган. Ук вариант ёзугаар төрөөн (тыва) чогаалды өөредириниң хуваалдазын 5-9 класстарга тус-тузунда 102 шакка үлелгелиг берген.

Россия Федерациязының өөредилге яамызының доктаалдары болгаш дужаалдары база Россия Федерациязының өөредилге черлеринге чижек өөредилге планнарынга, Тыва Республиканың өөредилге болгаш эртем яамызының кол ниити болгаш ортумак (долу) өөредилгеге төрөөн (тыва) чогаал эртемин шиңгээдиринге шактар үлелгезинге чаңгыс эвес өскерилгелер тургулай бээрин болгаш ажылчын программаның тургузукчуларынга ортумак байдалды тургузарын чугулага ап, бердинген Програмада төрөөн (тыва) чогаал эртемин өөрениринге 68 шакты чижеглей кылган. (2021–2022 өөредилге чылында Тыва Республиканың өөредилге черлеринге өөредилге планнарын тургузары-биле ажылдап кылдырган методиктиг сүмелер (ТР-ниң өөредилге яамызының дужаалы № 829-д, июнь30, 2021 ч.). Тус-тус өөредилге организацияларынга ажылчын программаның тургузукчулары школазының угланышкыннарынга дүүштүр шактарны таарыштыр салып алыр аргалыг.)

ТӨРЭЭН (ТЫВА) ЧОГААЛ ЭРТЕМИН КОЛ НИИТИ ӨӨРЕДИЛГЕ

ДЕҢНЕЛИНГЕ ШИҢГЭЭТКЕНИНИҢ ТҮҢНЭЛДЕРИ

Сагыш-сеткил делегейин хевирлээринге хөй талалыг салдарлыг төрөөн (тыва) чогаал эртемин өске эртемнер-биле холбаштырып өөредири үстүндө салдырган сорулганы чедип алырынга дээштиг. Төрөөн (тыва) чогаал эртемин өөрөнгенин түннелдери предметтиг, метапредметтиг база бот-тускайлаң бооп илерээр.

Бот-тускайлаң түннелдер төрөөн дылынга, черинге, бойдузунга ынак, хумагалыг; хамааты бот-медерели бедик, ада-чурт төөгүзүн, культуразын үнелеп билир; номчулгага сонуургалдыг, чогаадыкчы ёзу-биле боданып шыдаар; өг-бүлө, хөй-ниити база күрүнө чергелиг хоойлу-дүрүмнү сагыш чоруур, сагыш-сеткили байлак, мөзү-бүдүжү чараш, эптиг-чөптүг аажы-чаңныг кижиниң хевирлеттингенин база төрөөн (тыва) чогаалга өөрөнгөн билииниң деңнелин илередир.

Предметтиг түннелдер төрөөн (тыва) чогаалга өөрөнгөн бүгү теориялыг билиглери (чечен чогаалдың аймаан, жанрын, хевирин, ооң бижиттинген төөгүзүн, композициязының тургузуун, дылының уран чурумалдыг аргаларын дээш о.ө.) шиңгээткенин, уран чүүлдүн янзы-бүрү хевирлери-биле чогаалдың идеязын деңнеп, ханы сайгарып билир, чогаадыкчы арга-шинээ бедик номчукчунуң хевирлеттингенин түннелин илередир; аас болгаш бижимел чугаазы сайзыраңгай, чугааның байдалынга дүүштүр бодалдарын тода илередип шыдаар арга-шинээн тодарадыр.

Метапредметтиг түннелдер билиг шиңгээдириниң бот-хуу ажил-чорудулгазын углап-баштап, аайлап билир, ниитилелге бодун шын алдынып, бодунуң туружун, үзел-бодалын камгалап билир, өөредилгени төрөөн (тыва) чогаал эртеминден дашкаар шиңгээдип өөрөнгенин, тыва литератураның укталган дөстөрүн болгаш ооң төөгүзүнүн үе-чадаларының онзагай демдектерин, чогаал сайгарылгазын улустуң аас чогаалы, эрте-бурунгу түрк бижиктиң тураскаалдары, төөгү, география дээш оон-даа өске эртемнер-биле сырый харылзаалыын тодарадып, бүгү эртемнерни чергелештир шиңгээдип өөрөнир арга, мергежилдерни билирин тодарадыр.

7-ГИ КЛАССТЫ ДООЗУП ТУРА, ӨӨРЕНИКЧИНИҢ ШИҢГЭЭДИР

КОЛ БИЛИГЛЕРИ БОЛГАШ МЕРГЕЖИЛДЕРИ

Өөреникчилер шиңгээдип алыр:

- бот-тускайлаң номчаан чечен чогаалының өөредиглиг, кижизидилгелиг салдарын ажыдып шыдаар;
- эпос жанрының онзагайларын, тема болгаш идеяны тодарадып билир;
- эпостуң кол маадырларының омур-хевирин ажыдып билир;
- чогаалдарның тема, идея, сюжет, композициязын илередип билир;

- чогаалдарда символиктг оворларның делгем ужур-утказын база чогаалдар аттарында символиктг уткаларны тодарадып билир;
- төрөөн чуртунуң, чериниң төөгүзү-биле чогаалдарның сырый харылзаалыын тодарадып билир;
- авторнуң тоожуушкунунуң онзагайын илередип билир;
- кол болгаш ийиги чергениң маадырларының чогаалдарның ужур-утказын долу ажыдарынга салдарын тодарадыр;
- маадырларның сагыш-сеткил байдалдарын билип турар;
- өг-бүлө кижизидилгези болгаш кижиниң хевирлеттинеринге чогаалдарда кол маадырларының салдарын тодарадыр болгаш оларга үнелелди берип билир;
- «ниитизи» болгаш «национал онзагай чүүлү» деп билиишкиннерни ажыдып билир;
- чогаалга хамаарышкан теориялыг терминнер, билиишкиннерни (литературлуг маадыр, лириктиг маадыр, чугаага үнелел, тоожу, чечен чугаа, шүлүк, чогаалдың композициязы, тема, идея, сюжет, аяннажылга дээш о. ө.) сайгарылга үезинде чөптүг ажыглап билир;
- өөренип турар чогаалдарында (чечен чугаа, тоожу, шии) мөзү-шынар айтырыгларын база хамааты туруш хевирлээр салдарлыын тодарадып билир;
- өөренип турар чогаалдарынга дүүштүр бодунуң үнелээри билиишкиннерниң уг-шиин тодарадып билир;
- чогаалдарның кижизидикчи салдарын идередир;
- шииде персонажтарның тема, идея тодарадырынга тус-тус салдарлыын база оларның чечен ужур-дузазын демдеглеп билир;
- чогаалда чидиг чөрүлдээни (конфликт) тодарадып билир;
- чогаалды сайгарып турар үеде, долу сайгарылгалыг харыыны берип шыдаар;
- өөрөнгөн чогаалдарының кол чидиг айтырыгларын, аас чогаал-биле база тыва чогаалчыларның өске чогаалдары-биле холбаалыын билип турар;
- чогаалды сайгарып тура, бодунуң көрүжүн, бодалын бадыткалдыг чижектерлиг аас болгаш бижимел илередип билир;
- аас-биле делгем монолог харыыны чечен чогаалды сайгарып билир мергежилдеринге даянып, тургузуп билир;
- чогаал сайгарылгазынга (критика) хамаарышкан литература-биле, тодаргай чогаалчының чогаадыкчы ажыл-херээнге хамаарышкан сайгарылгалыг ажылдар-биле ажылдап билир;

– чечен чогаалдың сайгарылгазын уран чүүлдүң өске хевирлери-биле деңней сайгарып билир;

– номчаан чогаалынга үнелел кылып, утказын тодарадыр өзек сөстөрүн сөзүглелден тып билир;

– чогаалчының чогаадыкчы ажылынга хамаарышкан бижимел ажылдар күүседиринге төлевилел азы бердинген темага план тургузуп, бот-тускайлаң (шинчилел ажылын кылырынга) ажылдап, бижимел ажылды билир.

Өөреникчи шиңгээдин ап шыдаптар аргалыг:

– уран чүүлдүң өске хевирлери-биле чечен чогаалдың сырый холбаалыын сайгарып билир;

– чечен чогаалда кижилер аразының харылзаалыын болгаш байдалдарны, болуушкуннарны бадыткалдыг илередип билир;

– «национал характер» деп терминни бодунуу-биле билип турарын тайылбырлап шыдаар;

– өөренип турар тоожузунга дүүштүр бөдүүн азы нарын планны тургузуп база чогаалга хамаарышкан айтырыгларны салып билир;

– чогаалдарның бижиттинген төөгүзүн, сюжеттиң болгаш маадырларның төөгү-биле холбаалыын тодарадып билир;

– сайгарылгалыг (критиктиг) литература-биле ажылдап билир;

– улусчу чаңчылдарның болгаш шажын-чүдүлгениң маадырларның салым-чолунга салдарлыын тодарадып билир;

– детальдар болгаш чогаал аттарының сюжет шугумун илередиринге салдарлыын тодарадып билир;

– чогаалда кол чидиг айтырыгны (проблеманы) бойдус камгалалы, мөзү-шынар дээш о.ө. илередип билир;

– чогаалда төөгүлүг үениң онзагай талаларын көрүп, илередип билир;

– маадырларның психологтуг байдалын тодарадып билир;

– чогаалда маадырларның окур-хевиринге, болуушкуннарга авторнуң хамаарылгазын илередип билир;

– чогаалдың дылының онзагайын сайгарып, идея тодарадырынга дылдың чурумалдыг аргаларын сайгарып билир;

– тыва эки турачыларның окур-хевиринге, оларның маадырлыг чоруктарынга үнелел кылып билир база дайын темазынга бижиттинген чогаалдарда дылдың чурумалдыг аргаларының окур-хевир тургузарынга ажыглалын тодарадып билир;

– чогаалдарга хамаарыштыр бот-хуунуң тайылбыры (интерпретация) база үнелелди бээр;

– өөрөнгөн чогаалдарыңа бижимел үнелел берип шыдаар, бижимел ажылдарның янзы-бүрү хевирлерин күүседип шыдаар;

– башикызының удуртулгазы-биле медээлерни чыып тургаш, баш бурунгаар бердинген онаалгаларга хамаарыштыр чогаадыкчы ажылдарны күүседип билир.

8-КИ КЛАССТЫ ДООЗУП ТУРА, ӨӨРЕНИКЧИНИҢ ШИҢГЭЭДИР

КОЛ БИЛИГЛЕРИ БОЛГАШ МЕРГЕЖИЛДЕРИ

Предметтиг түңнелдер

Өөреникчилер шиңгээдип алыр:

– кижиниң мөзү-шынарының болгаш эстетиктиг көрүжүнүң хевирлеттинеринге чечен чогаалдың салдарын тайылбырлап билир;

– символиктиг оворларның делгем уjur-утказын тодарадып билир;

– «Чөөн чүк», «эр сөс», тоожукчу маадыр болгаш оон-даа өске таваржы бээр билиишкиннерниң утказын сайгарып билир;

– авторнуң чогаал бижиир бот-тускайлаң аянын, дылының онзагайын билир;

– дылдың чурумалдыг аргаларының чогаал темазын болгаш идеязын тодарадырыңа салдарлыын билир;

– чогаалдың аас чогаал-биле харылзаалыын, үндезинниин тодарадып билир;

– сөзүглел-биле ханы ажылдап өөренир;

– нарын, философчу уткалыг чогаалдарның идеялиг утказы-биле ажылдап билир;

– угаап боданырын сайзырадыр;

– чогаалдарда өөредиглиг чугааларның идеялиг уткаилередириңге база теманы бадыткалдыг ажыдарыңа салдарлыын тодарадып билир;

– чагыг, сургаал сөстөргө даянып, чиге, тода аас болгаш бижимел харыыларны берип билир;

– чогаал темазыңа даянып, ханы угаадыглыг, сайгарылгалыг чугаага киржир, бодалдарын хостуг илередип билир;

– чогаалчының чогаадыкчы ажыл-ижи, амыдыралдың чидиг айтырыгларынче көрүжү, бот-хуунуң туружун илередирин билир;

– авторнуң стили, чогаалдың дылы болгаш дылдың чурумалдыг аргаларының онзагайын тодарадыр;

– чогаал жанрларыңа дүүштүр оларның онзагайларын бадыткалдыг чижектер-биле тодарадып шыдаар;

- чогаалга хамаарышкан теориялыг терминнер, билиишкиннерни билир;
- символиктиг овур-хевир деп билиишкинни боттарының деңгели-биле сайгарып шыдаар;
- детальдарның, бойдус чурумалының чогаалдың идеялиг утказын тодарадырынга салдарын тодарадып билир;
- чогаалдың аас чогаалдан үндезинниг харылзаалыын билир;
- чогаалда болуушкуннарны төөгүлүг үе-биле чергелештир бодунуң билип турары-биле сайгарып билир;
- тыва дылче очулдурган чогаалдар дугайын билир;
- комментарийлиг номчулганы күүседип билир;
- чогаалдың композициязын сайгарып шыдаар;
- чогаалдың адының, эпигравының идеялиг утказын тодарадып шыдаптар;
- уран чүүлдүң бүгү хевирлери-биле чогаалды чергелештир шиңгээди билир;
- төрөөн чер, төрөөн дыл, чөрөөн чон дугайында чогаалдарны өөрөнгениниң аайы-биле бөлүктөп, сайгарып билир;
- ава дугайында чогаалдарның идеязын амыдырал болгаш чогаалдан алган бадыткалдыг чижектерлиг сайгарып билир;
- 3. А. Намзырай болгаш өске-даа херээжен чогаалчыларның чогаадыкчы ажыл-чорудулгазын билир;
- мөзү-шынар темазында бижиттинген чогаалдарның өөредиглиг, кижизидилгелиг салдарын илередип билир;
- чогаал маадырларының аразында харылзаалар, чогаалда болуушкун, девискээр дугайында билигни шиңгээди, бот-тускайлаң ажылдап билир;
- аянынг номчулганың негелдезинге дүүштүр (монолог, диалог, рольдап) номчуурун билир;
- элээдилер делегейинде, өг-бүлө болгаш ниитилелде көдүртүнүп турар чидиг социал айтырыгларга хамаарышкан чогаалдарны сайгарып, бот-хуузунуң көрүжүн чиге, тода тайылбырлап билир;
- угаап-боданыышкынныг болгаш өске-даа угланыышкыннарлыг бижимел ажылдарны күүседип билир;
- аудио болгаш видео хевирлерде чогаалдарны сонуургап, дыңнап, сайгарып билир;
- библиотека болгаш Интернет-курлавырлар-биле ажылдап билир.

Өөреникчи шиңгээди ап шыдаптар аргалыг:

–кижиниң мөзү-шынарының болгаи эстетиктиг көрүжүнүң хевирлеттинеринге уран чүүлдүң бир хевири чечен чогаалдың салдарын тайылбырлап билир;

– чурттуң төөгүзү болгаи чогаалчының чогаадыкчы ажыл-ижиниң аразында харылзаалыын шиңгээдип алыр;

– литературлуг дүрүм, терминнер болгаи билишикиннерге хамаарышкан сөстөрни мөзү-шынар болгаи эстетикага дүүшкен чидиг айтырыгларны шиитпирлээринге чогумчалыг ажыглаар;

– бойдус чурумалы (пейзаж) тема болгаи идея ажыдарының чепсээ дээрзин шиңгээдир;

– новелла жанрының онзагай далаларын илередип билир, ында композиция тургузуун, дылдың чурумалдыг ажыглалының база өске-даа аргаларның чогаал маадырларының иштики делегейин билип алырынга салдарын тодарадып билир;

– тыва литератураның тургустунуп, хөгжүп эгелээн чылдарында тыва чогаалчыларның иши жанрының хевирлериниң сайзыраарынга салдарын каксы билир;

– либретто жанрының онзагайын тодарадып билир, улустуң аас чогаалының ук хевирниң сайзыраарынга ужур-дузаны билир;

– очерк жанрының онзагайын тодарадып билир, ук жанрда бижиттинген чогаалдарны билир;

– чечен чогаалдарның мөзү-шынар болгаи ниитилелде чөптүг эвес айтырыглар шиитпирлээринге салдарлыын тодарадып, чогаалдарның теманын илередип билир;

– кижилер аразында янзы-бүрү харылзаларны ажыдарынга чечен чогаалдың салдарын ажыдып билир;

– мөңгө үе, сагыш-сеткилдиң арыы, үе маңы дугайында угаап боданып билир;

– чогаалдарның төрүттүнген чылдагааннары, төөгүзү-биле ажылдап билир, херек кырында амыдыралда бар маадырларның чуртталгазы-биле таныжар;

– чоннуң амыдыралчы көрүжүн аас чогаалы, фольклор дузазы-биле тодарадып билир;

– сюжет болгаи композиция дугайында билигни билир;

– чогаал аттарының, ооң иштинде окур-хевирлерниң символиктиг ужур-утказын билир.

9-КУ КЛАССТЫ ДООЗУП ТУРА, ӨӨРЕНИКЧИНИҢ ШИҢГЭЭДИР

КОЛ БИЛИГЛЕРИ БОЛГАШ МЕРГЕЖИЛДЕРИ

Өөреникчилер шиңгээдип алыр:

- тыва литератураның тывылганы болгаш сайзырап келген оруун, баштайгы тыва чогаалдарны билир;
- төрөөн чериниң төөгүзүн өөрениринге тыва литература национал болгаш делегей чергелиг культураның одаа, мөзү-шынар болгаш чаагай чаңчылдарны салгалдарга дамчыдар талазы-биле таарымчалыг арга дээрзин билир;
- чогаал теориязынга хамаарышкан өөрөнгөн терминнерин болгаш билиишкиннерин сайгарылга кылырынга чөптүг ажыглап билир;
- сөзүглелдерниң янзыларын тус-тус онзагайларынга дүүштүр билдилиг хүлээп билир, утка-хөөнүнүн ужур-утказын сайгарарынга киржип, маадырларның мөзү-шынарынга шын хамаарылганы, үнелелди кылып билир;
- сонuurгап турар чогаалын бот-тускайлаң шилип билир, Интернет четкизи, справочниктерни немелде медээ тып өөрениринге, кыска аннотация бижииринге чөптүг ажыглап билир;
- сөзүглелдерниң аңгы-аңгы хевирлерин сайгарарынга билдингир аргаларын ажыглап билир: чылдагаан-түңнел харылзааларны тодарадып билир, чогаалдың кол бодалын илередип билир, сөзүглелди кезектерге чарып билир, ат берип, план тургузуп, дылдың чурумалдыг аргаларын тодарадып билир;
- эртем-төөгүлүг, өөредилге болгаш чечен чогаалдар сөзүглелдериниң онзагайларын тодарадып, сайгарып билир, номчаан чогаалынга үнелел бижип билир;
- бодунуң чогаадыкчы сонuurгалын сайзырадырынга сонuurгалдыг, боду чечен чогаалдар чогаадырын шенеп турар, чуруктарга даянып бодунуң көрүжү-биле сөзүглел тургузуп билир;
- библиотека фондузу, словарьлар, удуртулга литературалар болгаш Интернет-курлавырлар-биле ажылдап билир;
- Орхон-Енисей бижиктериниң дугайында база бурунгу бижимел тураскаалдарның жанрын сайгарып өөренириниң эге билиглерин билир;
- география, төөгү эртемнери-биле чогаалды холбап, сайгарып билир;
- руниктиг бижимелдерни очулдуруп эгелээн төөгүзү-биле таныш, деңнелгелиг сайгарылганы боттарының деңнели-биле сайгарып билир (VIII–XII вектерге хамааржыр эрте-бурунгу түрк чогаалдар);
- дашта бижиктерниң («Күлтегин») тема болгаш идеязын тодарадып билир;
- чогаалдарда чечен девискээр болгаш чечен үени илередип билир;
- лириктиг чогаалдарда риториктиг айтырыгларның чечен чогаалга хамаарыштыр салдарлыын тодарадып билир;
- чогаалдарда чагыг мотивин тодарадып билир;

- чечен чогаалдың улустуң аас чогаалы, төөгүлүг болуушкуннар, портрет, пейзаж ажыглалдарының тема болгаш идея тодарадырынга үн алчып, каттыжып чоруурун тодарадып билир;
- шүлүглел лира-эпиктиг чогаал жанры дээрзин билир;
- тыва литературада «онегин строфазы» деп билиишкин барын бадыткалдыг тодарадып билир;
- тоожукчунуң овурун тодаргай бижип билир;
- чогаалдарда амы-хуунуң болгаш хөй-ниитиниң көдүргөн айтырыгларны сайгарып билир (ниитилелде мөзү-шынар, өг-бүлө айтырыглары дээш о.ө.);
- ниитилел чергелиг мөзү-шынар, чурум айтырыынга хамаарышкан чидиг айтырыгларны сайгарып шиитпирлээр;
- буддизм философиязын шиңгээдир, эртем-билигже чүткүлдүг тыва лама башкылар болгаш хуурактарның амыр эвес, төөгүлүг оруктарын билир;
- «ыдык», «ат-алдар» болгаш «чоннуң салым-чолу» деп билиишкиннерниң уткаларын ажыдып шыдаар.

Доозукчу шиңгээдин ап шыдаптар аргалыг:

- *ТАР үезиниң төөгү-литературлуг ажыл-чорудулгазынга хамаарышкан кол угланыышкыннарын барымдааларга даянып, тайылбырлап билир;*
- *тыва литератураның укталган дөстери болгаш сайзырап келген оруктарын тодарадып билир;*
- *литератураның сорулгаларын билир, тыва литератураның үндөзилекчилериниң чечен чогаалдың сайзыраарынга салдарлыын билир;*
- *литературлуг терминнер: литературлуг маадыр, омур-хевир, тема, идея болгаш чечен чогаалда көдүртүнгөн чидиг айтырыгларны тыва литератураның сайзырап келген оруктарынга барымдаалап илередип билир;*
- *орхон-енисей бижиктери төөгү, дыл база чогаал сайзыралының оруктарын шыгжаан делегей чергелиг үнелиг чүүл дээрзин медресеп билип турар;*
- *Орхон-Енисей бижиктеринде тоожуушкун кезектерин тодарадып билир;*
- *эрте-бурунгу бижиктерде чечен үе, чечен девискээр онзагайларын илередип шыдаар;*
- *баллада жанрының композициязының онзагайын тодарадып билир;*
- *чогаалда чидиг айтырыгны, теманы тодарадып, дарлакчы аңгының овурун илередирде, дылдың чурумалдыг аргаларын ажыглаанының дээштиин тайылбырлап билир;*

- маадырларның сагыш-сеткил илерээшкининге, психологтуг байдалынга даянып, чогаалдарның дылының онзагайын, авторнуң туружун тодарадып билир;
- тоожукчунуң аажы-чаңын, ооң чогаалдың идеязын илередиринге салдарлыын тодарадып билир;
- сайгарып турар айтырыгларга хамаарыштыр бодалдарын, туружун бадыткалдыг чижектерлиг аас болгаш бижимел тодаргай илередип шыдаар;
- очерк жанрының янзы-бүрү хевирлерин ылгап билир;
- литературлуг терминнер болгаш билишकिनнерни (лира-эпиктиг чогаал, баллада, шүлүглел, шүлүктээн роман) чогумчалыг, билдилиг ажыглап билир;
- ишиде чидиг чөрүлдээни өөренип билир;
- В.Ш. Көк-оолдуң чогаалында чуртталганың үнези, ынакшыл, мөзү-шынар темазынга хамаарышкан айтырыгларны сайгарар чугаага киржип билир;
- Кызыл Армияга дуза көргүзөр хамааты туруш бедик шимчээшкинге киржип турар тыва чоннуң ништи оворун тургузуп билир;
- совет болгаш тыва чогаалчыларның бижиттинген чогаалдарында найырал темазын илереткениниң онзагайын тодарадып билир;
- тодаргай үениң идеологтуг угланышкынын чечен чогаалда чуранының онзагайын илередип билир;
- тыва литературада философчу утка-хөөннүг чогаалдарны илередип билир, «өг» болгаш «октаргай» деп билишकिनнерниң аразында сырый харылзаалыын, ханы утказын тайылбырлап билир;
- монолог чугаага даянып, маадырның иштики сагыш-сеткил делегейин тодарадып билир;
- тодаргай үениң социал-төөгүлүг байдалын илередип, чоннуң чүдүлгө болгаш оон-даа өске чидиг айтырыгларын сайгарып билир;
- шүлүк жанрының чаа хевири – үштээн тывызыктарның улустуң аас чогаалы-биле холбаалыын тодарадыр;
- Э. Б. Мижиттин «Сүбедей» деп шүлүглелинде чечен үени тодаргайлап билир;
- шүлүглелде композиция тургузугнуң онзагайын билир, авторнуң философчу угаап-бодашкынын илередип билир;
- чечен чогаалды дыңнаарының янзы-бүрү хевирлерин күүседип билир (сөзүглелдин ужур-утказын билип, ооң кол бодалды илереткениниң онзагайын ылгап билир);
- өөредилге ному, словарьлар, библиотека болгаш Интернет-курлавырлар-биле ажылдап билир.

ЭРТЕМНИ ӨӨРЕНГЕНИНИН ТҮҢНЭЭР БАЙДАЛДАР БОЛГАШ АРГАЛАР

Төрээн (тыва) чогаал эртемн өөрөнгөнінін билиин хынап түннээр ажылдар тодаргай (амгы) үеде кандыг-бир теманы өөрөнгөн соонда, хыналда ажылдың янзы-бүрү хевирлерин эрттирери, улдуң төнчүзүндө база түннел хыналда ажылдар болур. Ук ажылдар билиг хынаарының негелделеринге хамаарышкан доктаал-саавырларга даянып чоруттунар.

Кол ниити өөрөдилгениң 5-тен 9-ку клазынга чедир айтырыглар болгаш онаалгалар аас, бижимел харыылардан эгелээш, тест, чечен чогаал сөзүглелин сайгарарынга болгаш о.ө. ажылдарга чедир башкыларның шилилгези-биле чоруттунар.

Тодаргай үеде темалыг хыналда ажыл өөрөникчилерниң бот ажылы, чугаа сайзырадырының, төлөвилел камгалаар, дыңнадыг, шинчилел кылыры дээш оон-даа өске болур.

Улдуң төнчүзүндө түннел ажылдар чылда ийи катап (чартык чылдап азы башкының бодунуң тургузуп алганы планы ёзугаар) хыналда тест, бижимел ажылдар, кыска чогаадыглар (темалыг, хостуг) бооп болур.

Түннел хыналда ажылдар чыл төнчүзүндө школаның методиктиг каттыжышкынының башкыларының азы эртем башкызының планы ёзугаар тургузуп кылганы хыналда ажылы бооп болур.

Хыналда ажылдарның кандыг хевирин кылдыртыры хоорайның (кожууннуң) ажылдап кылганы план ёзугаар даштыкы хыналдазы азы школаның өөрөдилге удуртулгазының ажылдап кылганы ниити иштики хыналдазы бооп болур.

Иштики хыналдага: өөрөдилге чылының эге диагностиктиг, улдуң төнчүзүндө темалыг азы школа (хоорай, кожуун) планы ёзугаар түннел билиг хыналдазы хамааржыр.

Даштыкы хыналдага: үстүкү класстарга күрүнениң түннел хыналда ажылы, төрээн (тыва) чогаалга ниити билиг хынаарының улуг хевирин хамааржыр (кожуун, регион, федералдыг чергелиг).

Башкының шилилгези-биле тодаргай үеде (планнаашкын ёзугаар), улдуң азы чыл төнчүзүндө хыналда ажылдарның чижек хевирлери:

- чогаалды эдerti чугаалаары (тодаргай, кыска, шилилгелиг);
- аяанныг номчулга;
- айтырыгга долу харыылаары;
- чогаалдың бир үзүндүзүн (эпизодун) сайгарары;
- тайылбырлыг номчулга;
- литературлуг маадырга характеристика бээри;

– чогаалды (үзүндүнү) шиижидип ойнаары.

Түңнел хыналда ажылга программа ёзугаар өөрөнгөн билиин хынаарынын аргалары болгаш хевирлери:

- чогаалдарга даянып, чогаадыг бижири;
- чогаадыкчы онаалгалыг ажылдар кылдыртыры;
- сөзүглелди эдерти чугааладырынын янзы-бүрү аргалары;
- айтырыгларга харыы бээри (аас болгаш бижимел);
- чогаадыг бижииринин планын баш бурунгаар тургузар ажыл;
- номчаан чогаалынга үнелел бээри;

– чогаалдың кандыг-бир тодаргай маадырынга азы ниити маадырларга характеристика бээри;

– бот-тускайлаң чогаадыкчы ажылдар кылдырары (тоол, кожамык, ыры, чечен чугаа чогаадыры...);

– шээжи-биле өөренип турганы чогаалдарны сактып алганын хынаар ажылдар;

– тест-биле ажыл, уругларның номчулгага билиин азы чогаал теориязын шиңгээткенинин талазы-биле билиин хынаар сорулгалыг ажылдар;

– хыналда айтырыглар;

– төлевилел тургузар, шинчилел чорудар ажылдар;

– компьютерге хыналда чорудар ажылдарның хевирлери.

Аянның номчулганы күүсеткенин хынаары:

– сөзүглелде логиктиг ударениени сагып билир – 1 б.;

– үн доктаашкыннарын сагып турар – 1 б.;

– номчулганың чогуур хемчээл негелдезин (дүрген азы оожум) сагып билир – 1 б.;

– уран номчулганың аянын билир – 1 б.;

– чазыг чокка номчулганы күүседир – 1 б.;

«5» демдек – 5 б. (уран номчулганың негелдези долу күүсеттинген); «4» демдек – 3-4 б. (1-2 негелде күүсеттинмейн барган); «3» демдек – 2 б. (үштен хөй негелде күүсеттинмейн барган).

Чогаадыгның чижек хемчээли

Класска бижиир чогаадыгның чижек хемчээли: 80-100 (85-110) сөс (0,5-1,0 кыдырааштың арны).

Чогаадыг хынаарынын негелделери.

Теманы ажыдары болгаш тургузуунга:

- бижимел ажыл темазынга болгаш илередир кол бодалынга дүгжүп турар;
- теманы долу чырыткан;

– чогаал сөзүглелинге азы хостуг темага кириштирген бадыткалдыг чижектерлиг;

– бижимел ажилдың кезектер аразында харылзаалы.

Дылының, сөс-домааның чедингири:

– сөс курлавыры байлак;

– бодалдарын бижимел чугааның дүрүмнеринге дүүштүр илередип билир;

– илереттинген бодалдары тода, дес-дараалашкак.

Шын бижилге дүрүмүн билири:

– өөрөнгөн орфографтыг, пунктуациялыг, грамматиктиг дүрүмнерин сактып алганы; арыг, чараш, шын бижири.

АЖЫЛЧЫН ПРОГРАММАНЫҢ СОРУЛГАЛАРЫН БОТТАНДЫРАР БАЙДАЛДАР

Ортумак (долу) ниити өөредилгениң сорулгаларын күүседиринге библиотека фондузу, өөредилге номнары, техниктиг херекселдер, таблицалар, схемалар, чугула херектиг өөредилге-методиктиг комплект эргежок чугала. Санитар-эпидемиологтуг дүрүмнөр болгаш нормаларга (СанПиН 2.4.2.178-02) материал-техниктиг хандырылга көргүзүглери дүүшкен турар.

Библиотека фондузу (ном парлалгазы)

Чечен чогаал номнары.

Школаның ном саңы: «Классик чогаалчылар». Тыва чогаалчыларның тыва дылда чогаалдары.

Тайылбыр-энциклопедиялыг литература: литературлуг терминнер словарьлары, литературлуг энциклопедиялар, этимологтуг словарь, орус-тыва тайылбыр словарьлар, аныяк филологтуң словарьы, аас чогаалсловары болгаш оон-даа өске.

Класстан дашкаар номчулга номнары.

Парламал көргүзүг материалдары

Тыва чогаалчыларның портреттери (хөрек чуруктары), таблицалар. Чогаалчыларның намдарынга болгаш тыва чогаал хөгжүлдезинге хамаарышкан көргүзүг материалдары (альбомнар, буклеттер). Чуруктарлыг (аас, бижимел чугаа сайзырадылгазынга) үлелге материалдары.

Медээ-коммуникативтиг курлавыр

Электроннуг номнар, электроннуг библиотека. Чогаалчылар дугайында электроннуг тайылбыр-энциклопедиялыг литература.

Үн-көргүзүглүг пособиелер: чогаалчылар дугайында презентациялар, тыва чогаалчыларның чечен чогаалдарының очулгалары, тыва чогаалчыларның чогаадыкчы намдарының дугайында видеофильмнер. Чогаалчыларның үн бижидилгези (архив материалдары). Чогаалдың бүгү адырларынга аудиобижилге болгаш үннүг номнар.

Эртемге дүүштүр өөредиглиг экскурсиялар чорудар объектилер

Тыва Республиканың «Алдан-маадыр» аттыг национал музейи;

Тываның В.Көк-оол аттыг национал хөгжүм-шии театры;

Чөөн-Хемчик кожуунда Тыва Республиканың «Алдан-маадыр» аттыг национал музейиниң салбыры «М. Буян-Бадыргы» аттыг чурт шинчилел музейи;

Тываның күрүне университединиң литературлуг музейи;

Өвүр кожууннуң Дус-Даг школазында С. Сарыг-оол аттыг музей;

Каа-Хем кожууннуң Сарыг-Сеп № 2 школазында С.К. Тока аттыг музей;

Политиктиг шаажылалга таварышканнарның «Мемориал» музейи;

Чогаалчыларның өскөн-төрээн черлеринде мемориалдыг самбыралар, көжээ-тураскаалдар.

Өөредилге номнары

1. Чамзырын Е.Т., Куулар Н.Ш., Херел А.Х. Төрээн чогаал, 7 класс. Ниити өөредилге черлеринге өөредилге ному. – Кызыл: НШХИ, 2022. – 256 ар.

2. Кужугет М.А., Ооржак Л.Х. Төрээн чогаал, 8 класс. Ниити өөредилге черлеринге өөредилге ному. – Кызыл: НШХИ, 2022. – 304 ар.

3. Кужугет М.А., Ооржак Л.Х. Төрээн чогаал, 9 класс. Ниити өөредилге черлеринге өөредилге ному. – Кызыл: НШХИ, 2022. – 320 ар.

.

ТЕМАЛЫГ ПЛАННААШКЫН

7 КЛАСС (68 ШАК)

Бөлүк	Тема	Шак саны	Өөреникчилернин күүседир уjurлуг кол-кол ажил-чорудулгазы
Кирилде	Чогаал делегейинче аян-чоруктарнын уламчызы	1	Чечен чогаалдын кижинин хевирлеттинеринге салдарын тодарадып билири. Чогаалчы кижинин ажил-ижин чырыдып билири. Чечен чогаалдын уран чүүлдүн өске хевирлери-биле харылзаалыын илередири. Бодунун номчаан чогаалынга үнелел берип, оон идеялиг уjur-утказын ажыдып билири. Чечен чогаалда оjur-хевирлернин болгаш болуушкуннарнын сырый холбаалыын бадыткалдыг илередип билири
I кезээ. Чеченнернин сөнү (8 шак)			
Улустун аас чогаалы. Маадырлыг тоолдар	Маадырлыг тоолдар «Танаа-Херел»	3	Тыва маадырлыг тоолдар-биле таныжып өөренири. Номчукчуга билдингир тыва улустун маадырлыг тоолу «Танаа-Херел». Маадырлыг тоолдун уjur-утказынын онзагайы. Темазы болгаш идеялиг уткалыы. Маадырларнын аажы-чаңынга болгаш хөделиишкиннеринге үнелел бээри. «Национал аажы-чаң» деп терминге хамаарыштыр бодунун бодалын илередип билири. Шаң-Хаанга болгаш Шулбус-Хаанга деңнелгелиг үнелелди бээри. Маадырлыг тоолду сайгарып өөренири
	«Бокту-Кириш, Бора-Шээлей» Чогаал теориязы. Маадырлыг тоолдар (эпос) дугайында билиг	5	«Бокту-Кириш, Бора-Шээлей» деп маадырлыг тоолдун тыва уран чүүлдүн хевирлеринде салдарын илередип билири. Маадырлыг тоолдарда эрес-дидим хөделиишкиннерни колдады чурууру дег, кол кыс маадырнын оjurун – эрес-дидимин ажыдып билири. Маадырлыг тоолдарнын (эпостун) тема болгаш идеязын тодарадып билири. Маадырлыг тоолдарнын тургузуг, утка-хөөн болгаш бижиттингенинин онзагайы-биле таныжары. Дылдын чурумалдыг аргаларынын, бойдус чурумалынын, портреттин, детальдарнын идея тодарадырынга салдарлыын сайгарып билири
II кезээ. Аас чогаалынын салдары-биле (8 шак)			
Поэзия	Серен-оол В.С. «Каң-кыс»	2	В.С.Серен-оолдун чогаадыкчы намдары-биле таныжылга. Чогаалдын жанрын, тема, идеязын, сюжедин, тургузуун (композицияны) тодарадып, сайгарып билири. Кол маадырлар Каң-кыстын эпос маадыры Бора-Шээлейнин оjurу-биле деңнелгелиг сайгарылганы кылып билири. Тоолдарны болгаш литературлуг тоолдарнын ниити болгаш ылгалдыг талаларын, онзагайын бадыткалдыг сайгарып билири

Проза	Кенин-Лопсан М. Б. «Хайыралыг Калчан-Шилги»	3	Тоожунуң тема болгаш идеязын илередип билири. Маадырларның овор-хевиринге үнелелди берип билири, оларның чогаалдың идеялиг уjur-утказын ажыдарыңга салдарлыын тодарадыры. Чогаалга хамаарыштыр бөдүүн болгаш нарын план, уjur-утказыңга хамаарыштыр айтырыгларны тургузуп билири. Харыылап тура, бодунуң бодалын, туружун шын база бадыткалдыг илередип билири. Словарь-биле ажыл. Чогаалдың ниити литературлуг сайгарылгазын кылып билири. «Тематика» болгаш «идея» деп терминнерни билири
Россия чоннарының литературазы. Делегей литературазы	Джоогийн Цэдэв «Улуг Гобиде өг» Чогаал теориязы. Чогаалдың тематика болгаш идеязы	1	Сөзүглелди аяңныг номчууру. Шүлүктүң идеялиг утказын ажыдып билири. Номчаан чогаалыңга дүүштүр деңнелгелиг сайгарылганы: ниити, бот-тускайлаң угланышкынныын илередип, кылып билири
Хыналда	Хыналда ажыл	1	Программа ёзугаар өөрөнгөн билиин хынаары.
Поэзия	Доржу М. Б. «Аас чогаал»	1	Шүлүктүң темазын, идеялиг утказын тодарадып билири. Аяңныг номчулга. Лириктиг маадырның салдарын тодарадыры. Лириктиг чогаалдың улустуң аас чогаалы-биле холбаалыын бадыткалдыг тодарадып билири. Лириктиг чогаалды сайгарары
II кезээ. Мен – чаа Тываның оглу мен (15 шак)			
Проза	Тока С. К. «Араттың сөзү»	5	Романның бижиттинген төөгүзү-биле кыска таныжылга. Чогаалдың сюжет болгаш маадырларның төөгү-биле холбаалыы. Маадырларның овор-хевирлериниң романның утказын ажыдарыңга салдарын сайгарган чугаага киржири. Номчаан чогаалыңга хамаарыштыр бөдүүн болгаш нарын планнарны тургузуп билири. Темага дүүштүр бижимел дыңнадыг кылып билири. Чогаалга хамаарышкан айтырыгларга ниити база бадыткалдарлыг харыылап билири. Чогаалды сайгарары
	Сарыг-оол С.А. «Аңгыр-оолдун тоожузу» (шилилгелиг эгелери)	6	Тыва литературада С. А. Сарыг-оолдун «Аңгыр-оолдун тоожузу» деп чогаалының уjur-утказы болгаш туружун тодарадыры. Чогаалда болуушкуннарның болгаш маадырларның төөгү-биле холбаалыын илередири. Романда ёзу-чаңчылдарның, чүдүлге-сүзүглелдин маадырның кижиге болуп хевирлеттинеринге салдарын тодарадып билири. Чогаалга хамаарыштыр бөдүүн болгаш нарын план, уjur-утказыңга хамаарыштыр айтырыгларны тургузуп билири. Чогаалчының номнарының делгелгежи-биле таныжылга
Россия чоннарының литературазы.	Элляй С. Р. «Экии, тыва чонум!»	1	С.Р.Элляйның чогаадыкчы намдары-биле таныжылга. Чогаалда ниити болгаш национал онзагай деп билиишкин-биле таныжылга. Россия чоннарының чечен чогаалының жанр болгаш утка-хөөн талазы-биле онзагайыңга хамаарыштыр бодунуң хамаарылгазын

Делегей литературазы			илереди өөренири. Лириктиг маадырның чогаалдың ужур-утказын көргүзөринге салдарын илередири. Шүлүктү сайгарары
Проза	Хөвөңмей Б. Д. «Чүү болганыл?»	1	Чечен чугааның темазын, идеялиг утказын тодарадып билири. Кол маадырның омур-хевириниң болгаш дылдың уран аргаларының чогаал идеязын илередиринге салдарын тодарадыры. Чогаалды сайгарары
	ЧТ. Чечен чугаа дугайында билиг	1	Чечен чугааның сюжедин, ында көдүртүнген чидиг айтырыгларны тодарадып билири
Хыналда	Хыналда ажыл	1	Программа ёзугаар өөрөнгөн билиин хынаары.
IV кезээ. Угаан болгаш сеткил (9 шаг)			
Проза	Сарыг-оол С. А. «Соругга»	2	Чечен чугааның темазын болгаш идеязын, бойдус биле кижиниң аразында харылзаалыын тодарадыры. Кол маадыр Дукарның, ооң психологтуг байдалын тодарадып, аңаа характеристика бээри. Дылдың чурумалдыг аргаларының салдарын илередип билири. Чогаалдың адының ужур-утказын, детальдарны көргүскениниң салдарын тодарадыры. Чечен чугааның сюжедин, ында көдүртүнген чидиг айтырыгларны тодарадып билири
Поэзия	Сувакпит О. Ө. «Ылар»	2	Шүлүктүң темазын болгаш идеязын тодарадыры. Бойдус камгалалының темазын чогаалда чырытканының онзагайын илередип, шүлүктү сайгарары. Аянның номчулга. Лириктиг чогаал сайгарылгазы. Бойдус камгалалынга хамаарышкан төлевилелди бот-тускайлаң тургузуп билири
Проза	Кудажы К.-Э. К. «Кызыл-Бөрттүг»	4	Чогаалда тоожуушкун аянының онзагайын илередип билири. Чурттуң төөгүзүнүн чидиг айтырыгларын болгаш чоннуң сорук-күзелин чуруурда, кол маадырның болгаш ийиги черге маадырларның омур-хевирин дамчыштыр көргүскени. Кол маадыр, ооң омур-хевиринде таарымчалыг талалары. Дылдың чурумалдыг аргаларын, чогаалдың бижиттинген онзагайын илередип билири. Өөрөнгөн чогаалынга даянып, чараш мөзү-шынар болгаш сагыш-сеткил үнөзинге хамаарыштыр бодунуң бодалын илередип билири
	Суваң Ш. М. «Чээн оол»	1	Кол маадыр – бичии оолдун психологтуг байдалын, аажы-чаңын тода чуруурда, авторнуң туружун тодарадып билири. Оолдун психологтуг байдалын дылдың чурумалдыг аргаларын дамчыштыр илереткениниң онзагайын тодарадыры. Маадырларның сагыш-сеткил байдалын чураанының онзагайы. Мөзү-шынар темазының чидиг айтырыгларын дылдың чурумалдыг аргалары база дээштиг аргалар дузазы-биле чырытканын тодаргайлап билири
V кезээ. Чечен чогаал делегейинде мөңгө темалар (12 шаг)			

Проза	Пюрбю С. Б. «Эргеппей дугайында тоожу» Чогаал теориязы. Тоожу дугайында билиг	4	Чогаалдың төөгүлүг үндезинин тургузуп билири. Чогаал маадырларынга болгаш болуушкуннарга авторнуң хамаарылгазын илередип билири. Кол маадырның овор-хевиринге үнелел берип, ооң өскелерге бот-башкарнып өөрениринге кижизидикчи салдарын тодарадып билири. Тоожу – эпиктиг калбак чогаал жанры деп билиишкинни тодарадып билири. Тоожу болгаш чечен чугааның ылгалын тайылбырлап билири
	Саган-оол О. К. «Найырал»	2	Чогаалдың темазын болгаш кол бодалын тодарадып билири. «Найырал» деп чечен чугааның амыдыралчы үндезиннерин, кол маадырның иштики делегейиниң (психологиязының) болгаш аажы-чаңының өскерлиринге салдарлыын илередип билири. Номчаан чүүлүнгө чоок кылдыр эдерти чугаалаары (Адар-оол болгаш Марусяның аян-чоруу, бойдустуң берге байдалдарының үезинде боттарын алдынып билири). Найырал темазын чураанын ажыдып, сайгарып билири
	Кудажы К.-Э. К. «Сарыг-оолдун плантациязы» Чогаал теориязы. Композиция болгаш сюжет дугайында билиг	3	Чечен чогаалдың темазын болгаш кол бодалын тодарадып, чогаалда пейзажтың салдарын билири. Маадырларның овор-хевиринге үнелел берип, чечен чугааның дылының онзагайын сайгарып билири. Литература-теориялыг кол терминнер, билиишкиннер-биле таныжып, сайгарылгага ажыглап билири
Проза	Доржу М. Б. «Дайынныг кино көргөш...»	1	Чогаал сайгарылгазынга идепкейлиг киржири. Матрёнаның овор-хевиринге даянып, дайын темазын тодаргай илередип билири. Салгалдар аразының харылзаалыын чогаал сөзүглелинден ажыдып шыдаары. Орус херээжен маадыр Матрёнага авторнуң хамаарылгазын бодунуң билип турары-биле илередип билири
Хыналда	Хыналда ажыл	1	Программа ёзугаар өөрөнгөн билиин хынаары.
Проза	Иргит И. Б. «Эргим Уля угбай»	1	Чогаалчы И. Иргиттин чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы-биле каксы таныжары. Чогаалдың темазын болгаш идеязын тодарадып билири. Өөрөнгөн литература-теориялыг терминнер, билиишкиннерге даянып, сайгарылга күүседип билири. Бердинген темага чогаадыг бижиپ билири.
VI кезээ. Поэтиктиг одуруглар ... (5 шаг)			
Поэзия	Пюрбю С. Б. «Төрээн дылымга»	1	Лириктиг чогаалды аянныг номчуп билири. Чогаалдың темазын болгаш кол бодалын тодарадып билири. Дылдың чурумалдыг аргаларының чогаалдың идеязын илередиригге

			салдарлыын сайгарып билири. Төрээн дылын өөрениринин чугулазын билип турары-биле бадыткалдыг чижектерлиг илередип билири
	Даржай А. А. «Авамга» Чогаал теориязы. Шүлүк дугайында билиг	2	Шүлүктүн темазын болгаш идеязын тодарадыры. Ава кижинин овурун тускай чуруп илереткенин тодарадып билири. Аванын өг-бүледе, ниитилелде ажык-дузазынын дугайында угаап бодап, чогаалга даянып, сайгарып билири. Дылдың чурумалдыг аргаларының чогаалда илереп келгенин, оларның тема, идея ажыдарынга салдарлыын сайгарып билири. Өөрөнгөн литература-теориялыг терминер: шүлүк, аян, хемчээл болгаш өске-даа билиишкиннерге даянып, сайгарылга күүседип билири. Шээжи-биле аянның номчууру
	Күжүгет М. А. «Бак сагыш башка халдаар»	1	Кижилернин аажы-чаңында үнелиг болгаш күзенчиг эвес чүүлдерни номчаан чогаалында илереттингенин бодунуң туружу-биле тодаргайлап билири. Чогаалдың темазын болгаш идеязын тодарадыры. Шүлүктүн кижизидикчи талазының онзагай күштүүн тыва улустун үлегер домаа болгаш дылдың чурумалдыг аргалары-биле бадыткап илередип билири. Чогаалдың адының символиктиг утказын, улустун аас чогаалы-биле харылзаалыын илередип билири
	Лудуп Р. Д. «Чавыс-чавыс көжүп чоруур булуттарлыг»	1	Шүлүктүн сайгарылгазын, тургузуунуң болгаш бижиттингенин онзагайын сайгарып билири. Дылдың чурумалдыг аргаларының идея тодарадырынга омурлук салдарлыын сайгарып билер.
VII кезээ. Бодунарның төөгүнер өөрениер (11 шак)			
Поэзия	Сарыг-оол С.А. «Алдан-маадыр»	1	Чогаалдың темазын болгаш идеязын төрөөн черниң төөгүзү-биле холбаштырып, тодарадып билири. Чогаалды шээжи-биле аянның номчууру. Чогаал маадырларының амыдыралын уран чүүлдүн өске хевирлери-биле холбаштырып тайылбырлап билири. Чоннун коргуш чок маадырларының дугайында чогаалдың төөгүлүг үндезинни
	Лудуп Р. Д. «Улаастайга»	1	Шүлүктүн төөгү-биле холбаалы. Дылдың чурумалдыг аргаларының идея, тема илередиринге салдарлыын сайгарып билири. Чогаалдың мөзү-шынар айтырын көдүреринге чугулазын бадыткалдыг чижектер-биле илередип билири. Чогаалды аянның номчууру
Проза	Бадра И. У. «Ужудукчу Кидиспей» («Ужудукчу Кидиспей» деп романдан үзүндү)	2	Чогаалдың төөгүлүг үндезинниин тодарадып билири. Тываның бирги ужудукчузу Чооду Кидиспей дугайында амыдырал-биле холбаштырып тайылбырлап сайгарары. Номчаан чогаалынга хамаарыштыр долу сайгарылгалыг чугааны кылып билири

Поэзия	Сувакпит О. Ө. «Сат Бүрзеккей дугайында баллада»	1	Чогаалдың темазын болгаш идеясын тодарадыры. Хамааты туруш хевирлээринге чогаалдың бижиттинген аянының онзагайын илередип билири. Тыва эки турачы дайынчыларның маадырлыг чоруу, оларның дидим, коргуш чогуу бадыткалдыг чогаалдар-биле холбаштыр сайгарып билири. Дылдың чурумалдыг аргаларына даянып, маадырларның омур-хевирин сайгарып билири. Сат Бүрзеккей дугайында немелде медээ чыып, төлевилел тургузары. Чогаалды аянның номчууру
Драматургия	Кудажы К.-Э.К. «Он бир» Чогаал теориязы. Шии чогаалының дугайында билиг	4	Тема болгаш идеяны илередип билири. Чогаалды рольдап аянның номчууру. Хамааты туруш хевирлээринге база мөзү-шынар айтырын сайгарарына чогаалдың кижизидикчи салдарын бадыткалдыг чижектерлиг сайгарып билири. Шии чогаалының онзагай талаларын, жанрга хамаарышкан тускай терминнерни билири. Кол болгаш ийиги чергелиг маадырларга тус-тус үнелел берип, сайгарылгалыг чугааны чорудуп билири
Хыналда	Хыналда ажыл	1	Программа ёзугаар өөрөнгөн билиин хынаары.
	Шупту:	68 ш.	

ТЕМАЛЫГ ПЛАННААШКЫН

8 КЛАСС (68 ШАК)

Бөлүк	Тема	Шак саны	Өөреникчилерниң күүседир ужурлуг кол-кол ажил-чорудулгазы
Кирилде	Чогаал дугайында сөс	1	Кижиниң иштики делегейин база долгандыр делегейни шинчилээриниң уран аргазы – чечен чогаал, ол уран чүүлдүң бир хевири дээрзин илередири. Чечен чогаалдың кижиниң мөзү-шынарының, эстетиктиг көрүжүнүң хевирлеттинеринге, угаан-бодалының делгемчииринге салдарын билири. Уран сөстүң мөзү-шынар, эстетиктиг көрүш, угаан-бодал сайзырадыр күштүг талаларын билири. Ниитилелдин болгаш чогаалчының чогаадыкчы көрүжүнүң аразында харылзаалыын тодарадыры
I кезээ. Тандым турда, таңдаш-ла мен (15 шак)			
Поэзия	Сарыг-оол С. А. «Улуг-Хемим» Чогаал теориязы: шүлүглел	3	Чогаалдың темазын болгаш идеязын тодарадыры. Лириктиг маадырның омур-хевири болгаш Улуг-Хемниң чурумалын көргүскениниң онзагайын сайгарып ажилдаары, оларның чогаал идеязын илередиринге салдарын тодарадыры. Шүлүглелдин композициязы-биле ажилдаары. Лириктиг маадыр болгаш хем чурумалын өске чогаалчыларның ажилдарын деңней сайгарып ажилдап билири. Чогаалчының ажилдарында төрөөн чериниң төөгүзү, сайзыралы-биле холбаалыг онзагайын тодарадыры. Өөрөнгөн литература теориялыг терминнер, билиишкиннерни билири. Чогаалды шээжи-биле аянның номчууру
	Кюнзегеш Ю. Ш. «Дыт»	1	Дылдың чурумалдыг аргаларының чогаалга салдарын тодартпышаан, чогаал сайгарылгазын күүседири. Кижиле бойдустуң быжыг харылзаалыын, шүлүктүң философчу утказын билири. Лириктиг маадырның омурунга, ооң бот-хуунуң иштики чугаазынга үнелел бээри. Бодунуң билип турары-биле, мөзү-шынар, чарашты хүлээп алыр дугайында айтырыгларны сөзүглелден бадаткалдыг чижектерлиг илередип билири
	Кюнзегеш Ю.Ш. «Чөөн чүктүң кижизи мен»	2	«Чөөн чүк» деп билиишкинниң делгем утказын чогаалчының ажыглаанын тодарадып билири. Символиктиг омурларның ужур-утказын илередири. Шүлүктүң темазы болгаш идеязын тодарадырынга шүлүктүң бижиттинген аянының онзагайын, дылдың чурумалдыг аргаларының салдарлыын билири. Чогаалды шээжи-биле аянның номчууру
Проза	Доржу М. Б. «Даг эзири»	1	Амыдыралдың үнезин илереткениниң онзагайын, чогаалда көдүртүнгөн чидиг айтырыгны чогаал сөзүглелинге даянып тодарадып билири. Новелланың темазын болгаш идеялыг

			ужур-утказын тодарадыры. Маадырларның, ачаның болгаш эзирниң овор-хевирлерин чергелештир сайгарып билири. Символиктиг оворларның ужур-утказын тодарадып билири. Улутларның өөредиглиг чагыгларын сактып ап, хүлээп билири. Тыва литературада новелла жанрының сайзыралынга чогаалчының үлүүн илередип билири
Поэзия	Сүрүң-оол С. С. «Ырла, Хемчик»	1	Чогаалды аянның номчууру. Шүлүктүң темазы болгаш идеязын тодарадырынга авторнуң оворунуң салдарын тодарадып билири. Чогаалдың бижиттинген аянының онзагайын, дылдың чурумалдыг аргаларының идеялиг салдарлыын сайгарып билири
	Кенин-Лопсан М.Б. «Хүттүң ужары»	1	Шүлүктүң тургузуунуң онзагайын, уран чурумалдыг аргаларының дээштиин, идея ажыдарынга салдарлыын тодарадып билири. Лириктиг маадырның оворун база Хүт ужарының чылдың аңгы-аңгы үелеринде дылдың чурумалдыг аргалары-биле илереткенин тодарадып билири. Хүт чурумалын болгаш кижиниң иштики сеткилин деңнелгелиг сайгарып билири
Проза	Кудажы К-Э. К. «Таңды кежи»	2	Чечен чугааның темазын болгаш идеязын, ооң композициязын, дылдың чурумалдыг аргаларын ажыглаанының онзагайын идея ажыдарынга ажыглаанын тодарадып, сайгарып билири. Чолдак-Кадай болгаш Көк-Кадай кырган-авайларның өөредиглиг чугааларының чогаалдың идеялиг утказын, темазын ажыдарынга салдарлыын тодарадып билири. Маадырларның иштики делегейин чогаал сөзүглелинге даянып, ажыдып билири. Чоннуң ёзу-чаңчылдарын шингээдип, амыдыралга ажыглап чоруурунга, дириг амытаннарга хумагалыг болурунга кижизиттинери. Чогаалга план тургузуп билири база план ёзугаар эдерти чугаалап билири
	Байсалова З. С. «Тайга ээзи»	2	Чогаалдың аас чогаал-биле харылзаалыын, үндезинниин тодарадып билири. Сөзүглел-биле ханы ажылдап өөренири. Чогаал темазынга даянып, ханы, сайгарылгалыг угаап боданып чаңчыгары, бодалдарын хостуг илередип билири. Чагыг сөске даянып, философчу угаап боданырын сайзырадыры, аас чугаага бодалды бадыткалдыг, чиге чугаалап өөрениринге чаңчыгары. Тоожукчу маадыр болгаш «эр сөс» деп билиишкинни деңнелгелиг тайылбырлап билири. Чогаалдың дылы, авторнуң стили болгаш дылдың чурумалдыг аргаларының онзагайын тодарадыры
Поэзия	Намзырай З. А. «Дуруяалыг-Шөл»	1	Шүлүктү аянның номчууру. Шүлүк чогаалының онзагайын сайгарып чаңчыгары. Идеяны илередириниң аргаларын билири. Чогаалдарны деңней сайгарып өөрениринге чаңчыгары. Дылдың чурумалдыг аргаларының чогаалдың идеязын илередиринге салдарлыын сайгарып билири. Аңгы-аңгы чогаалчыларның бойдус темазынга бижиттинген чогаалдарын сайгарырга идепкейлиг киржири

Хыналда	Хыналда ажыл	1	Программа ёзугаар өөрөнгөн билиин хынаары.
II кезээ. Тараам турда, тодуг-ла мен (8шак)			
Проза	Кудажы К-Э. К. «Тараа»	4	Чогаал адының, эпиграфтың идеялиг утка илередиринге салдарын сайгарып билири. Чогаал маадырларының аразында харылзаалар, чогаалда болуушкун, девискээр дугайында билигни шиңгээдип, бот-тускайлаң ажылдап билири. Суваңның овор-хевирин тодарадып, ада кижизидилге дугайында чугаа тургузуп билири. Найырал темазын чырытканын илередири. Сөс-биле ажылдап өөрениринге чаңчыктырары. Чогаалга план тургузуп, долу азы шилилгелиг сайгарылга кылыры. Аас, бижимел ажылдарны күүседип чаңчыгары
Россия чоннарының литературазы. Делегей литературазы	Неверов А. С. «Аыштыг-чемниг Ташкент хоорай» (6-гы класстан уланчызы)	1	Чогаалдың кижизидикчи салдарын тодарадып билири. Сөзүглелде кижилерниң шыдамык, турум, быжыг туруштуг, харыысалгалыг аажы-чаңныг болурун чырытканын тодарадыры. Чогаалчы дугайында медээлер-биле бот-тускайлаң таныжып билири. Мишка Додоновтун овор-хевиринге үнелел бээри
Поэзия	А.Үержаа «Ажыл»	2	Шүлүктүң идеялиг утказын тодарадып, тургузуунуң онзагайын, бижиттинген аянын болгаш дылдың уран чурумалдыг аргаларының ажыглалын илередип билири. Сөс, ооң утказының ханы, делгемин илередип билири. Чогаалдың кижизидикчи салдарын сөзүглелге даянып, тодарадып билири. Чогаалчы дугайында медээлер чыып, бот-тускайлаң ажылдап билири. Авторнуң көрүжү, авторнуң туружу деп билиишкин-биле ажылдап өөренири. Угаап-боданышкынның бижимел ажылды күүседип билири
Класстан дашкаар номчулга	Кудажы К-Э. К. «Кымыскактар»	1	Чогаалдың темазын болгаш идеязын тодарадыры. Дылдың чурумалдыг аргаларының чогаал идеязын илередиринге салдарлыын сайгарып билири
III кезээ. Кижичурттуг, куш уялыг (19 шак)			
Драматургия	Көк-оол В. Ш. «Самбажык» Чогаал теориязы. Шии дугайында билиг	7	В. Ш. Көк-оолдун чогаадыкчы ажыл-херээ-биле таныжып, билип алыры. Чогаалда болуушкуннарның төөгүлүг үндезинниин тодарадып билири. Тывага аңгы демиселин, чоннуң коргуш чок маадырлыг чоруун шииде көргүскениниң онзагайын тодарадып билири. Маадырлар болгаш оларның иштики делегейи, улустун аас чогаалы-биле харылзаалы деп билиишкиннерни сайгарып билири. Шии чогаалын рольдап номчуурунун аянын шиңгээдип билири. Детальдарның, бойдус чурумалының чогаалдың идеялиг утказын көргүзеринге салдарын тодарадып билири. Шии жанрынга хамаарышкан теориялыг

			терминнер, билиишкиннерни билири. Чогаал маадырларынга аас, бижимел үнелел берип билири. Чечен чогаалдың сөзүглелинге даянып, чогаалдың идеялиг утказын, чогаалчының чечен көрүүшкүнүн уран чүүлдүң өске хевирлери-биле холбаштырып сайгарып билири
Хыналда	Хыналда ажыл	1	Программа ёзугаар өөрөнгөн билиин хынаары.
	Сарыг-оол С.А. «Чечен биле Белекмаа»	3	Номчаан чогаалының утказын, дылының чеченин, өске чогаалдар-биле ылгалдыг болгаш дөмей талаларын билири. Чогаалды кезектерге чарып, план тургузуп билири. Жанр талазы-биле онзагайын илередип, либретто деп билиишкинни тайылбырлап билири. Дылдың чурумалдыг аргаларының чогаалда салдарлыын, улустуң аас чогаалы-биле холбаалыын сайгарып билири. Чогаалды рольдарга хуваажып, аянның номчууру. Чогаалдың утказынга дүүштүр диалог болгаш монолог чугааны тургузуп билири. Тыва улустуң чаңчылдарын көргүскениниң кижизидикчи дээштиин илередири. Р.Д. Кенденбильдин «Чечен биле Белекмаа» деп операзы-биле онлайн хевирге таныжары: vk.com>video-59838956_456239616
Россия чоннарының литературазы. Делегей литературазы	Шиллер Ф. И. «Кара сагыш болгаш ынакшыл»	1	Шиллерниң чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы-биле таныжары. Шииниң темазын, идеязын тодарадып билири. Чогаалдың сюжедин аас-биле дамчыдып билири (план ёзугаар долу азы шилилгелиг). Чогаал сюжединиң төөгү-биле харылзаалыын тодарадып, тыва чогаал-биле деңней сайгарып билири. Библиотека болгаш Интернет-курлавырлар-биле ажылдап билири
Поэзия	Үержаа А. «Үш чүс харлыг кырган кускуннуң чагыы»	1	Авторнуң чогаадыкчы намдары-биле делгем таныжары. Чогаалдың аас чогаалы-биле холбаазын илередири. Кускуннуң символиктиг овурун чогаалда ажыглаанының онзагайын билири. Дылдың чурумалдыг аргаларының чогаалдың тема болгаш идея илередиринге салдарлыын сайгарып билири. Философчу уткалыг чогаалдың кол бодалын бадыткалдыг чижектерлиг илередип өөренири. Чогаалда көдүртүнгөн чидиг айтырыгны, чагыг бүрүзүнүң символиктиг утказын тодарадып билири. Чогаалчының хууда чогаадыкчы стилин бадыткалдыг чижектер-биле тодарадып билири
Класстан дашкаар номчулга	Өлчей-оол М. К. «Төлевир»	1	Чечен чугааның темазын болгаш идеязын тодарадыры. Чогаалда мөзү-шынар айтырыын көдүргени болгаш ону номчукчуга таныштырганының онзагайын сайгарып билири
Проза	М. Б. Ховалыг «Ыдыктаан тук» Чогаал теориязы.	4	Тоожунуң идеялиг утказының ханызын, темазының чугулазын илередип билири. Чогаалдың жанрының онзагайын бадыткалдыг чижектер-биле тодарадып билири. Чогаалды төөгүлүг хүннер-биле холбаштырып тайылбырлап билири. Ыдыктыг Далай-лама XIV башкының

	Барымдаалыг чогаалдар		чагыгларын делгем угаап билири. Тыва литературада барымдаалыг чогаалдар-биле таныжылга
Класстан дашкаар номчулга	Дики Церинг «Мээң оглум Далай- лама»	1	Очулга чогаалдар-биле таныжылга. Кол маадырларның омур-хевиринге үнелел бээри. Делегейниң чоннарының мөзү-шынар кижизидилгезинге, иштики сагыш-сеткил хевирлээринге, делегей чергелиг чидиг айтырыглар: тайбың чорук, бойдус камгалалы дээш о.ө. XIV Далай-лама башкының салдарлыын тайылбырлап билири. Библиотека болгаш Интернет-курлавырлар-биле ажылдап билири
IV кезээ. Авай, авай, авайымны (13 шаг)			
Поэзия	Сарыг-оол С.А. «Херээжен»	1	Шүлүктүң темазын болгаш идеязын тодарадыры. Авторнуң туружун, бодалын, сагыш-сеткилин тодарадып билири. Шүлүктүң тургузуунуң онзагайын тодарадыры, чоннуң ырызы бооп чоруурун билири. Аңгы-аңгы чечен чогаалдарда болгаш уран чүүлдүң өске хевирлеринде ава дугайында теманы чырыдып чоруурунун чоок, онзагай талаларын илередип билири. Шүлүктү аянның номчууру, ырлап күүседир
Поэзия	Сарыг-оол С. А. «Авамның ынак оглу»	1	Шүлүктүң темазын болгаш идеязын тодарадыры. Орус, тыва чоннар аразында найырал темазын ажытканының, чогаалдың бижиттинген аянын, дылын бот-хуузунда азы демнежип сайгарып билири. Кол маадырларның омур-хевиринге үнелел бээри. Чогаалда портрет, детальдарның идеялиг утка илередиринге ужур-утказын илередип билири. Шүлүктүң композициязының онзагайын сайгарып билири. Шүлүктү шээжи-биле аянның номчууру
Россия чоннарының литературазы. Делегей литературазы	Пушкин А.С. «Тураскаал»	1	Лириктиг чогаалды сайгарып билири. Шүлүкчү болгаш шүлүк деп темага хамаарыштыр бодунуң бодалдарын илередип билири. Шүлүкчүнүң туружу, сөстүң күжү болгаш уран чечен чогаалдың дээшти деп билиишкиннерни сайгарып билири. Тыва дылче очулгада дылдың чурумалдыг аргаларының тема болгаш идея илередиринге салдарлыын сайгарып билири
Проза	Танова Е.Т. «Иениң салым-хуузу» (тоожудан үзүндү)	4	Салым-чаяанныг херээжен чогаалчы Е.Т.Танованың чогаадыкчы ажыл-херээ-биле таныжылга. Чогаалдың жанрын тодарадыры. Чогаалга план тургузуп билири, цитаталар ушта бижири. Тайылбырлыг номчулганы күүседир. «Талантылыг ада-ие – талантылыг ажы-төл» деп темалыг ажык чугаага киржилгелии. Эпистолярлыг жанр деп билиишкин-биле таныжылга. Чечен чогаал болгаш уран чүүлдүң өске хевирлери деп теманы тодарадып билири
Поэзия	Даржай А.А. «Авамга чечээм» Боодал сонет	2	А.А. Даржайның тыва литературада үнүн тодарадып билири. Ава дугайында теманы чырытканының онзагайын илередип билири. Дылдың чурумалдыг аргаларының чогаалдың идеязын илередиринге салдарлыын сайгарып билири.

			Сонет жанрының чечен чогаалдың өске хевирлеринден ылгап билири. Чечен чогаалдың кижизидилгелиг салдарлыын бадыткалдыг чижектерлиг сайгарып билири
Хыналда	Хыналда ажыл	1	Программа ёзугаар өөрөнгөн билиин хынаары.
Проза	Дуюнгар М. М. «Авамның тону»	2	Чогаалдың адының символиктиг ужур-утказын тайылбырлап билири. Мөзү-шынар болгаш ниитилелде социал теманы чырыдарынга чогаалдың онзагай талаларын илередип билири. Идейлиг утка илередиринге портрет, деталь болгаш дылының уран чурумалдыг аргаларының салдарын билири. Чогаалда ханы, философчу утканы шингээдири, сайгарып билири. Бодалдарын дыңнакчыга чедингир, дес-дараалашкак, билдингир, тода чугаалап билири
Поэзия	Намзырай З. А. «Авам мени манап олар»	1	Шүлүктүң темазын болгаш идеясын сөзүглелге даянып тодарадып билири, шүлүк чогаалын сайгарары. Өөрөнгөн чогаалдарының ниити болгаш ылгалдыг талалары, онзагайынга хамаарыштыр бот-тускайлаң түңнел үндүрүп билири. Шүлүктү аяңныг номчууру
V кезээ. Киж болуру чажындан (12 шаг)			
Проза	Куулар Ч.Ч. «Шораан»	5	Мөзү-шынар болгаш ниитилелде социал теманы чырыдарынга авторнуң үлүг-хуузон илередип, чогаал сөзүглелинге даянып, сайгарып билири. Тоожунуң бижиттинген төөгүзүн, кол маадырның прототивиниң, ооң амыдырал-чуртталгазының дугайын билири. Маадырның иштики делегейин илередиринге детальдарның, бойдус чурумалының база өөрөдилгеге, чараш чүүлге хандыкшылының кижизидикчи салдарлыын тодарадып билири. Тыва чоннуң амыдырал дугайында философчу бодалдарының тодарап кээрин билири. Сюжет болгаш композицияны сайгарып билири
	Чамыян К. Д. «Ханы дазыл»	3	Тоожунуң сюжет болгаш композициясын сайгарып билири. Чогаалда көдүртүнгөн айтырыгга авторнуң туружун илередип билири. Ниитилелде элээдилер болгаш ада-иелер аразында мөзү-шынар айтырыгларының чидиг талаларын илереткениниң чугулазын билип, боттарының хире-шаа-биле сайгарары. Кол маадырның иштики делегейин ажыдарынга детальдарның, бойдус чурумалының салдарын тодарадып билири
Класстан дашкаар номчулга	Ооржак Л. Х. «Өңүг киж»	1	Чечен чугааның темазын болгаш идеясын тодарадыры. Мөзү-шынар болгаш ниитилелде социал теманы чырыдарынга чогаалдың онзагай талаларын илередип билири. Монолог чугааның, портрет, деталь болгаш дылының уран чурумалдыг аргаларының чогаалда ханы, философчу утканы илередиринге салдарын билири. Ава болгаш ажы-төл темазын, кижилер аразында харылзааларны көргүскениниң кижизидикчи салдарын сайгарып билири

Поэзия	Ховалыг А. Х-О. «Үш үнө»	1	Шүлүктүн адының символиктиг утказын сайгарып билири. Чогаалда авторнун туружун: төрөөн черинге, чонунга база ие дылынга ынакшылын илередип билири
Класстан дашкаар номчулга	Гамзатов Р.Г. «Дыл»	1	Расул Гамзатовтун «Мой Дагестан» деп ному-биле таныжары. Шүлүктүн тема болгаш идеязын тодарадып билири. Дылдың чурумалдыг аргаларының чогаалдың идеязын илередиринге салдарлыын сайгарып билири
Хыналда	Хыналда ажыл	1	Аудио болгаш видео хевирлерде чогаалдарны сонугап, дыңнап, сайгарып билир. Чыл дургузунда өөрөнгөн билиин камгалап билири. Катаптаашкын, янзы-бүрү үндезиннерден видео-материалдар көөрү. Бодунун чогаадыкчы, улус-биле харылзажыр болгаш оон-даа өске арга, мергежилин сайзырадып, чөптүг ажыглап билири. Бодунун болгаш эштеринин билиин үнелеп билири. Чогаал номчуурунга сонугалды. Интернет четкизинде медээлерин сонугаары: URL: http://tuvancenter.com/o-nas/
	Шупту:	68 ч.	

ТЕМАЛЫГ ПЛАННААШКЫН

9 КЛАСС (68 ШАК)

Бөлүк	Тема	Шак саны	Өөреникчилернин күүседир уjurлуг кол-кол ажил-чорудулгазы
Кирилде	Чечен чогаалдың сайзыралының оруу	1	Тыва литератураның тыптып, сайзырап келген орун шингээдири. Баштайгы тыва чогаалдар, оларның бижиттинген онзагайларын билири. Ниити медээден чугула бодалдарны ылгап, демдегеп билири. Башкызы, эш-өөрү-биле аас чугаага киржип, айтырыгларга тода харыылап билири. Литератураның сорулгазын билир, тыва литератураның үндезилекчилеринин чечен чогаалдың сайзыраарына салдарлыын билири. Литературлуг терминнер: литературлуг маадыр, омур-хевир, тема, идея болгаш чечен чогаалда көдүртүнген чидиг айтырыглар, тыва литератураның сайзырап келген оруктары дээш о.ө. билиишкннернин уjur-утказын билири
I. Мөңгө даштын сырыны (9 шак)			
Эрте-бурунгу тураскаалдар	Бурунгу бижимел тураскаалдар «Күлтегин» (Күлтегинге тураскааткан биче бижик)	2	Орхон-енисей бижиктери төөгү, дыл база чогаал сайзыралының чажыттарын шыгжаан делегей чергелиг үнелиг чүүл дээрзин медереп билири. Бурунгу бижимел тураскаалдар, «Күлтегин» деп чогаалда девискээр, омур-хевирлер дугайында сайгарып билири. Тоожушкун кезектерин тодарадып билир. Төрээн черинге ынакшылды, шынчы чорукту көргүскени. Көжээде бижимелдерни сайгарып өөрениринин эге билиглерин шингээдири. Эрте-бурунгу бижиктерде чечен үе, чечен девискээр онзагайларын тывары
	«Означенное суурдан тывылган тураскаал»	1	Чечен чогаалды сеткил-хайныышкынның хүлээп, аянның номчулганың негелделерин сагып номчууру. Чогаалдың бижиттинген аянының онзагайын, идеялиг утказын сайгарып билири. Чогаалдың очулгазында дылдың чурумалдыг аргаларын тодарадып билири. Сайгарылгалыг чүүлдер-биле ажилдап билири
Поэзия	Кюнзегеш Ю. Ш. «Көк-Эл»	1	Баллада жанрының композициязының онзагайын тодарадып билири. Тема, идея болгаш сюжеттин онзагайын, дылдың чурумалдыг аргаларының ажыглалын илередип билири. Чогаалга план тургузуп, эдерти чугаалаары. Көк-Элдин омурунун символиктиг омур-хевирин тургузары. Бижимел ажилдарның янзы-бүрү хевирлерин күүседир
	Кюнзегеш Ю. Ш. «Багырның хылыжы»	2	Чогаалдың тема, идеязын тодарадыр үндезинни илередип билири. Дылдың чурумалдыг аргаларының ажыглалын илередири. Детальдың символиктиг утка илередип турарын

			тодарадыры. Немелде материалдар-биле ажылдап билири
	Даржай А. А. «Бурунгунун изи-биле»	1	Чогаалдың тема, идеязын тодарадып билири. Чогаалдың адының символиктиг утказын тодарадыры. Авторнун туружун тодарадыры. Чогаалдың идеялиг утказын шингээди алырынга үлегер домактарның, чечен сөстөрнүн салдарын билири. Бот-хуузунун бодалдарын аас, бижимел логиктиг шын илередири
	Иргит И. Б. «Көжээ дажы»	1	Шүлүктүн идеялиг ужуру-утказын, хамааты пафосту тодарадыры. Мөзү-шынар айтырыының философчу утказын тайылбырлаары. Чагыг мотивин илереткенинин онзагайын, чогаалдың дылының онзагайын тодарадып, ужуру-утказын сайгарып шыдаары. Авторнун туружун лириктиг маадырның оворунга даянып илередири
Класстан дашкаар номчулга	Мижит Э. Б. «Кыйгы»	1	Чогаалдың тема, идеязын үе, девискээр, шимчээшкин дузазы-биле тодарадыры. «Шүлүк-боданышкын» деп терминни чогаал сөзүглелдинге даянып тодарадыры. Тоожукчу маадырның оворун, аажы-чаңын тайылбыр номчулгага илередири. Бодунун бодалын сөзүглелдерге даянып, аас болгаш бижимел илередири
II. Танды, Саян ийи сынның аразынга (31 шак)			
Проза	Тока С. К. «Каргыга чорааным» Чогаал теориязы. Очерк	2	Тыва литературада очерк жанрын сайзырадырынга чогаалчының салдарын тодарадып билири. Чогаалдың кол болгаш иштики темаларын тодарадып билири. Тоожукчу маадырның овор-хевиринге үнелел бээри, тодаргай үени чогаалда чураанының онзагайын илередири. Дылдың чурумалдыг аргаларының онзагайын тодарадыры. Бижимел ажылдарны күүседип билири. Тыва литературада очерк жанрының сайзыралының төөгүзүн билири. Очерктин хевирлерин тодарадып шыдаары
Поэзия	Сарыг-оол С. А. «Саны-Мөге»	4	«Саны-Мөге» деп шүлүглелдин тема, идеязын тодарадыры. Чогаал болгаш Тыва төөгүзүнүн харылзаалыын тодарадып билири. Авторнун чогаалды бижээнинин аянын, дылдың чурумалдыг онзагайын илередири. Чогаалда чечен девискээр, чечен үени бадаткалдыг илередири. Шүлүглелдин маадырларының овор-хевиринге үнелелди бээри, прототип деп билиишкинге дүүштүр чергелештир сайгарып билири. Эгелерге план тургузары. Тыва литературада шүлүглелдин онзагай салдарлыын илередири. Бижимел ажылдарның янзы-бүрү хевирлерин күүседиди. Аянын номчулганын күүселдези
Хыналда	Хыналда ажыл	1	Программа ёзугаар өөрөнгөн билиин хынаары.
Лиро-эпос	Идам-Сүрүн М. Ы. «Союспаң»	2	М. Ы. Идам-Сүрүннүн чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы-биле таныжылга. Балладанын бижиттинген үезин, аас чогаалы-биле холбаалыын тодарадып билири. Портрет, пейзажтын

	Чогаал теориязы. Баллада дугайында билиг		тема болгаш идея илередиринге салдарлыын тодарадыры. Лиро-эпиктиг чогаалдарга хамааржыр чогаал жанрларын катаптаары, балладаның тургузуунун, ужур-утказының онзагайын илередири. Литературлуг терминнер болгаш билиишкиннерни билир, сайгарылгага чогумчалыг, билдилиг ажыглап билири
	Пюрбю С. Б. «Чечек» Чогаал теориязы. Шүлүк чогаалының лиро-эпиктиг хевириниң дугайында билиг	7	«Чечек» деп шүлүглелдин киирилде кезээниң ужур-утказын тайылбырлап билири. Тема, идеяның болгаш композициязының онзагайын тодарадып билири. «Онегин строфазы» деп билиишкинниң база шүлүглелде чаңчылчаан тыва шүлүк тургузуундан ылгалдыын тодарадыры. Композиция тургузуунда портрет болгаш пейзаж салдарын илередири. Дылдың чурумалдыг онзагайының овор-хевирлер чуруурунга, идеялиг утка илередиринге салдарлыын тодарадыры. Шүлүглелдин тыва литературада туружун тодарадыры. Критиктиг литература-биле ажылдап билири. Орус болгаш тыва литератураны деңней сайгарып билири. Лира-эпиктиг чогаалдар дугайында өөрөнгенин катаптаары. Ук жанрның чогаалдарының онзагайын тодарадыры. Литературлуг терминнер ажыглап, чогаалды сайгарары (литературлуг маадыр, овор-хевир, тема, идея, лира-эпиктиг чогаалдар, баллада, шүлүглел, шүлүктээн роман)
Поэзия	Пюрбю С. Б. «Кара-Суг»	1	С.Б. Пюрбюнуң хамааты лириказын өөренири. Шүлүктүң философчу ужур-утказын тодарадыры. Бойдус чурумалы болгаш кижиниң амыдыралын чергелештир, аразында харылзаалыын тодаргайлап, сайгарып өөренири.
	Пюрбю С. Б. «Хайыракан»	1	Лириктиг маадырның сагыш-сеткил илерээшкининге даянып, авторнуң туружун тодарадып билири. Чогаалда бижик демдектериниң идея тодарадырынга салдарын сайгарып билири. Чогаалдың дылының чурумалдыг онзагайын сайгарып билири
	Намзырай З. А. «Аяк хээлиг Тыва чуртум»	1	З. Намзырайның чогаадыкчы допчу-намдары-биле таныжылга. Чогаалдың адының символиктиг утказын тодарадып билири. Чогаалды сайгарып билири. Бижик демдектериниң идеялиг салдарлыын тодарадыры. Чогаалды аянның ырлап күүседери
Проза	Куулар Н. Ш. «Аңнаашкын соонда болчаг»	2	Номчаан чогаалынга дүүштүр сайгарылганы кылып өөренири. Чогаалдың тема, идеязын үе, девискээр байдалдарын тодарадып сайгарып билири. Медерелдиг, аянның номчууру, дылдың чурумалдыг аргаларын илередири, оларның чогаалга салдарын тодарадып билири. Чечен чугааның сюжеттиг шугумунга план тургузары, кижизидикчи ужур-утказын тодарадыры. Төөгү болгаш күрүне айтыры деп билиишкиннерни бердинген айтырыгларга дүүштүр сайгарары. Төөгүде эрте-бурунгу түрктөр аразында эвилелчи болгаш чөрүлдээлиг хамаарылгаларның үнүп кээр чылдагааннарын өөренир. Урандай болгаш Аялзының овор-хевирлеринге даянып, хүлээлге (күрүне чергелиг) болгаш сагыш-сеткил (амы-хуунун)

			чөрүлдээзи деп билиишкиннерни сайгарары. Боттуг чүүлдерниң (детальдар) овор-хевирлер чуруурунга салдарлыын тодарадыры
Хыналда	Хыналда ажыл	1	Программа ёзугаар өөрөнгөн билиин хынаары.
Класстан дашкаар номчулга	Туң-оол О. К. «Тоолзуг оранда»	1	О. К. Туң-оолдун чогаадыкчы ажыл-херээ-биле таныжылга. Чогаалдың адының идеялиг утказы болгаш тоожукчу маадырның оворун сайгарып билири. Чогаалга хамаарыштыр айтырыглар салып билири
Драматургия	Көк-оол В. Ш. «Хайыраан бот» Чогаал теориязы. Трагедия – шии чогаалының хевир	7	Драматург В. Көк-оолдун чогаадыкчы ажыл-херээ-биле таныжылга. Тыва литератураның сайзыралының төөгүзүндө шиииниң быжыг туружун база тема болгаш идея, сюжет болгаш композициязын тодарадыры. Чөрүлдээниң чидиг талалары болгаш маадырларның овор- хевир, сюжет шугумунда тода илереттингенин өөренири. Чуртталганың үнези, ынакшыл, мөзү-шынар айтырыгларын херек кырында амыдырал-биле холбаштырып сайгарары. Бижимел ажылдарның янзы-бүрү хевирлерин күүседир. Чогаалдың трагедия жанрынга хамаарышкан литературлуг терминнер-биле ажылдаары: трагедия, чидиг чөрүлдээ, эрте-бурунгу Греция дээш о.ө. «Хайыраан бот» деп шии дугайында сайгарылгалыг чүүлдер-биле ажылдап билири
Россия чоннарының литературазы. Делегей литературазы	Шекспир В. «Ромео биле Джюльетта»	1	Чогаалдың тема болгаш идеязын илередири. Шекспирниң чогаалдарының тыва дылда очулгазының дугайында өөренири. Очулга ажылынга дүүштүр ханы билдилиг болурун илередири. С. Б. Пюрбюнүн очулгаларының («онегин строфазы») дээштиин тодарадыры
III. Дайын дээрге дарызыг чыт (9 шак)			
Поэзия	Пюрбю С. Б. «Тулчуушкунче»	1	Шүлүктүн тема болгаш идеязын тодарадыры. Лириктиг маадырның овору-биле бүгү чоннун сеткил-хайныышкынныг овор-хевирин тодарадыры. Амыдыралда боттуг барымдааларга даянып, чогаалда болуушкуннарны болгаш маадырларның овор-хевирин чергелештир сайгарары. Шүлүк чогаалының долу сайгарылгазын күүседир
Лиро-эпос	Пюрбю С.Б. «Кызыл кош»	1	Балладаның бижиттинген төөгүзү, тема болгаш идея, тоожукчу маадырның мурнундан хамааты туружу бедик чырыттыг чоннун ниити овор-хевирин көргүскенин тодарадыры. Тыва чоннун Кызыл Армияга дузазын база төөгүлүг үени чураанының онзагайын тодарадып сайгарары. Чогаалдың композициязын илередири. Шээжи-биле аянын номчулганы күүседир

Проза	Сарыг-оол С. А. «Белек»	4	Тыва литератураның төөгүзүндө тоожунуң туружун тодарадыры. Чогаалдың бижиттинген төөгүзү, чоннуң ниити бедик көдүрлүүшкүннүг база байдалдарга дүүштүр овор-хевирин көргүскениниң онзагайын тодарадыры. Дылдың чурумалдыг аргаларын ажыглааны тема, идея, сюжет болгаш композициязын сайгарарыңга дээштиин тайылбырлап билири
	Саган-оол О. К. «Арат чоннуң мурнундан»	2	Тыва литературада очерк жанрының сайзыраарыңга О.К. Саган-оолдун кириген салдарын тодарадыры. Чогаалдың идеялиг угланыышкынын болгаш темазын илередири. Тоожукчу маадырның оворун тода ажыдып билири. Чогаалда социал-төөгү болгаш мөзү-шынар айтырыгларын көдүргенин бодунуу-биле билип турарын тайылбырлап шыдаары
Класстан дашкаар номчулга	Щипачёв С.П. «Тыва өңүктөрүмге»	1	Тыва литератураның сайзыралыңга С.П. Щипачёвтуң кириген үлүүн тодарадыры. Очулгалары-биле таныжары. Совет болгаш тыва чогаалчыларның эп-найыралдыг ажыл-чорудулгазының дугайында шүлүктөрдө илереттингенин тодарадып билири. Найырал темазыңга бижимел ажылдарны күүседири
IV. Тос-ла чүзүн малымайны (8 шак)			
Поэзия	Эренчин В.Л. «Дөнен-Шилгим»	1	Көшкүн чоннарның ёзу-чаңчылдарында аътка хамаарылганы илереткенин тодарадыры. Чогаалдың идеялиг угланыышкынын болгаш темазын илередири. Шүлүкчүнүң чогаадыкчы ажыл-херээ-биле таныжылга. Чогаалдың дылының чурумалдыг онзагай-ларын илередири
	Эренчин В.Л. «Кадарчы уруг»		Чогаалдың идея болгаш темазын илередири. Тыва шүлүк чогаалының сайзыралында ынакшыл темазыңга бижиттинген баштайгы чогаал-биле таныжары. Чогаалдың идеялиг утказын илередиринге деталь, диалогтарның салдарын сайгарып билири
Хыналда	Хыналда ажыл	1	Программа ёзугаар өөрөнгөн билиин хынаары.
Проза	Танова Е. Т. «Кара-Бай» (тоожудан үзүндүлөр)	4	Е.Танованың чогаадыкчы ажыл-херээ-биле таныжылга. Тоожунуң идеялиг угланыышкынын болгаш темазын илередири. Чогаалда чечен үе, чечен болуушкунну илередип, үениң идеологтуг угланыышкынын сөзүглел болгаш амыдырал-биле холбап тайылбырлап шыдаары. Кол маадырның овору болгаш оон прототивиниң дугайында сайгарып билири. Чогаалда социал-төөгү, өг-бүлө, хуу амыдырал болгаш ниитилел амыдыралын көдүргөн айтырыгларны бодунуу-биле билгенинге даянып тайылбырлаары. Дылдың чурумалдыг аргаларын ажыглаанының онзагай дээштиин тайылбырлап билири
Поэзия	Серен-оол В. С. «Өгже чалалга»	1	Шүлүктүн тема болгаш идеязын тодарадыры. Тыва чоннуң эрте-бурунудан бээр оран-савазыңга – өггө хүндүткел ёзуун илереткенин өөренири. «Өг», «октаргай» деп билиишкиннерниң философчу утказын тодарадып билири. Шүлүк чогаалының долу сайгарылгазын күүседири

V. Аспас дизе, хая көрүн (11 шак)			
Проза	Даржай А. А. «Онгар»	2	Чогаалдың символиктг адының утказын тодарадып билири. Тоожуда ниити чуруттунган овур-хевирлер-биле ажылдаары. Чогаалда социал-төөгү, мөзү-шынар айтырыгларының көдүртүнгенин сөзүглелге даянып тайылбырлаары. Маадырларның аажы-чаңыга үнелел кылып билири. Чогаалда «онгар» чурумалын маадырның иштики сагыш-сеткил илередиринин чепсээ дээрзин тайылбырлаары. Литературлуг терминнер ажыглап, чогаал сөзүглелинге даянып, «кижи», «өг-бүлө» болгаш «ниитилел» деп билиишкиннерни сайгарып, тайылбырлап билири
	Даржай А. А. «Он рубль»	1	Чечен чугааның тема болгаш идеязын тодарадыры. «Адалар болгаш уруглар» темазын чогаал база херек кырында амыдырал-биле холбап, улуглар болгаш уруглар темазын сайгарып билири. Кырган-ава Сериңнің ооң оглу Мөңгүн-оолдун аразында хамаарылгазында чидиг айтырыгны көдүргенин ханы сайгарып билири. Аваның сагыш-сеткилинин иштики байдалын (психологтуг) монолог дузазы-биле илереткенин сайгарып билири. Детальдарның (боттуг чүүлдернин), албан бижиктеринин идеялиг утка-хөөнүн илередиринге чечен чугааның салдарлыын тодарадып билири. Дылдың чурумалдыг аргаларын ажыглаанының онзагай дээштиин тайылбырлап билири
	Сеглеңмей Ф. Ш. «Тын дээш демисел»	2	Ф. Ш. Сеглеңмейнің чогаадыкчы ажыл-чорудулгазын өөренири. Чогаалдың идеялиг утка-хөөнүн болгаш тематиказын илередип билири. Социал-төөгү болгаш чүдүлге айтырыгларын сөзүглелге болгаш херек кырында амыдыралда байдалдарга даянып, тодаргай үелерде идеологтуг угланышкыннар-биле холбаштыр сайгарып билири. Маадырларга ниити болгаш бот-тускайлаң үнелелди берип билири. Бедик билиг чедип алып күзелдиг, берге орук эрткен тыва ламаларның болгаш хуурактарның овур-хевирин сайгарып билири. Чогаалдың тургузуунун, дылының онзагайын тодаргайлап билири. Ном саңыга болгаш Интернет-курлавырлар-биле ажылдап билири
Поэзия	Өлчей-оол М. К. «Үш чүве кара». «Үш чүве дошкун». «Үш чүве дудуу».	1	Шүлүктүн тема болгаш идеязын тодарадыры. Чогаалдың аас чогаалы-биле холбаазын илередип билири, шүлүк чогаалының үштээн тывызык-шүлүктөр деп хевирин-биле ажылдап билири. Шүлүктү сайгарып билири. Дылдың чурумалдыг аргаларын ажыглаанының онзагай дээштиин тайылбырлап билири
Россия чоннарының литературы.	Распутин В.Г. «Дириг чорааш черле утпа»	1	Шүлүктүн тема болгаш идеязын тодарадыры. Шериг хүлээлгезинин дугайында чугаага бодалын илередип, киржип билири

Делегей литературазы			
	Мижит Э. Б. «Сүбедей»	2	Шүлүглелде тема, идеяны тодаргайлап, чечен үениң онзагайын тайылбырлап билири. Чогаалдың композиция тургузуунда онзагай талаларны: Сүбедейниң кыйгызын, Черниң харыызын, Сүбедей болгаш Чиңгис-Хаанның диалогун, харыы-кыйгыны база Сүбедейниң ырызын, авторнуң философчу угаап-бодаашкынын илередип билири. Шүлүглелди сайгарып билири
Поэзия	Даржай А. А. «Тыва дылым»	1	Чогаалда тема, идеяны тодаргайлап билири. «Шүлүк-тураскаадыг» деп билиишкинни тайылбырлап билири. Чогаалдың идеялиг угланышкынын лириктиг маадырның, ооң хамааты туруштуун сайгарып, илередип билири. «Ыдык», «ат-алдар» болгаш «чоннуң салым-чолу» деп билиишкиннерниң утка-хөөнү-биле ажылдап билири. Дылдың чурумалдыг аргаларын ажыглаанының онзагай дээштиин тайылбырлап билири. Чогаалды сеткил-хайныышкынның, шээжи-биле аянның номчууру
Хыналда	Хыналда ажыл	1	Программа ёзугаар өөрөнгөн билиин хынаары.
	Шупту:	68 ч.	

КИЧЭЭЛ ПЛАННААШКЫНЫ

7 КЛАСС

№	Кичээл темазы	Шагы			Өөренир үеэ	Тайылбыр
		Нийти	Хыналда ажыл	Чугаа чорудулгазы		
1	Кирилде. Чогаал делегейинче аян-чоруктуң уланчызы.	1			05.09	
2	I. Чеченнерниң сөнү. Маадырлыг тоолдар. «Танаа-Херел», оон темалары.	1			08.09	
3	Танаа-Херелдин маадырлыг чоруктары	1			12.09	
4	«Танаа-Херелдин» дылы, уран-чечени	1			15.09	
5	«Бокту-Кириш, Бора-Шээлей».	1			19.09	
6	Бора-Шээлейниң эртем-билиглиг илби-шидизи	1			22.09	
7	Быдаакай-Тараакайның омур-хевир	1			26.09	
8	ЧТ. Маадырлыг тоолдар (эпос) дугайында билиг	1			29.09	
9	ЧС. Маадырлыг тоолду ыдары	1		1	03.10	
10	II. Аас чогаалының салдары-биле... Серен-оол В.С. «Каң-кыс»	1			06.10	
11	Каң-кыс, Арбак-Мөге, Шой-Төгүстүң омур-хевирлери	1			10.10	
12	Кенин-Лопсан М. Б. «Хайыралыг Калчан-Шилги»	1			13.10	
13	«Хол дээрбези», «Кестирген пөш», «Бомбалаткан балыктар», «Пөш дөзүндө чыдын»	1			17.10	
14	«Кырганның читкени», «Эзиниң чагы», «Манашкын», «Эзирниң өлүмү даглар бажында»	1			20.10	
15	Дожоогийн Цэдэв «Улуг Гобиде өг» ЧТ. Чогаалдың тема болгаш идеязы	1			24.10	
16	Хыналда ажыл	1	1		27.10	
17	Доржу М. Б. «Аас чогаал»	1			07.11	
18	III. Мен – чаа Тываның оглу мен Тока С. К. «Араттың сөзү» (чогаалдан эгелер) «Чаа ужуражышкыннар»	1			10.11	
19	«Кайнаар баарыл?»	1			14.11	
20	«Чер-бажыңга»	1			17.11	
21	«Одаглар хып тур?» «Араттың сөзүндө» национал-хосталгалыг демисел	1			21.11	
22	ЧС. Чогаадыг «Тывыкының орус өнүктүр-биле найыралы»	1		1	24.11	

23	Сарыг-оол С.А. «Аңгыр-оолдун тоожузу» (шилилгелиг эгелери)	1			28.11	
24	«Дагаа чылдыг мен»	1			01.12	
25	«Шагаа»	1			05.12	
26	«Пөш бажынга»	1			08.12	
27	Романда ёзу-чаңчылдарның, чүдүлге-сүзүглелдин маадырның кижиге болуп хевирлеттинеринге салдары	1			12.12	
28	ЧС. Чогаадыг «Кижиге – оран төлү»	1		1	15.12	
29	Эллай С. Р. «Экии, тыва чонум!»	1			19.12	
30	Хөвөңмей Б. Д. «Чүү болганыл?»	1			22.12	
31	ЧТ. Чечен чугаа дугайында билиг	1			26.12	
32	Хыналда ажыл	1	1		29.12	
33	IV. Угаан болгаш сеткил Сарыг-оол С. А. «Соругга»	1			09.01	
34	Бойдус биле кижиниң аразында харылзааны Дукарның, ооң психологтуг байдалын дамчыштыр тодарадыры	1			12.01	
35	Сувакпит О. Ө. «Ылар». Бойдус камгалалының темазы	1			16.01	
36	ЧС. Лириктиг чогаал сайгарылгазы «Кижиге – бойдустун төлү».	1			19.01	
37	Кудажы К.-Э. К. «Кызыл-Бөрттүг»	1			23.01	
38	Бичии Кызыл-Бөрттүг. Чаш назыны	1			26.01	
39	Башкы Кызыл-Бөрттүг. Чаа Тыва.	1			30.01	
40	ЧС. Чогаадыг «Кызыл-Бөрттүг – ёзулуг маадыр»	1		1	02.02	
41	Суваң Ш. М. «Чээн оол»	1			06.02	
42	V. Чечен чогаал делегейинде мөңгө темалар. Пюрбю С. Б. «Эргеппей дугайында тоожу»	1			09.02	
43	Эргеппей – чоннун хосталга дээш демиселиниң киржикчизи.	1			13.02	
44	Хүндүппей мээрениң омур-хевири.	1			16.02	
45	ЧТ. Тоожу дугайында билиг	1			20.02	
46	Саган-оол О. К. «Найырал». Бойдустун халавы-биле демисел үезинде найыралдың төрүттүнгени.	1			27.02	
47	Адар-оол болгаш Марусяның аян-чоруу, бойдустун берге байдалдарының үезинде боттарын алдынып билири	1			01.03	
48	Кудажы К.-Э. К. «Сарыг-оолдун плантациязы»	1			05.03	
49	Чечен чугааның кол маадырының омур-хевири. Чогаалдың дылы, уран-	1			12.03	

	чечени					
50	ЧТ. Композиция болгаш сюжет дугайында билиг	1			15.03	
51	Доржу М. Б. «Дайынныг кино көргөш...»	1			19.03	
52	Хыналда ажыл	1	1		22.03	
53	Иргит И. Б. «Эргим Уля угбай»	1			02.04	
54	VI. Поэктиг одуруглар ... ЧС. Пюрбю С. Б. «Төрээн дылымга»	1		1	05.04	
55	ЧС. Даржай А. А. «Авамга»	1		1	09.04	
56	ЧТ. Шүлүк дугайында билиг	1			12.04	
57	Күжүгет М. А. «Бак сагыш башка халдаар»	1			16.04	
58	Лудуп Р. Д. «Чавыс-чавыс көжүп чоруур булуттарлыг»	1			19.04	
59	VII. Бодунарның төөгүнер өөренинер. ЧС. Сарыг-оол С.А. «Алдан-маадыр»	1		1	23.04	
60	Лудуп Р. Д. «Улаастайга»	1			26.04	
61	Бадра И. У. «Ужудукчу Кидиспей» (тоожудан эгелер). «Ужар чүүл школазы»	1			30.04	
62	«Саян ажыр Тывазынче», «Ужудукчулар сургуулу», «Сөөлгү хүннери, сөөлгү оруу...»	1			03.05	
63	Сувакпит О. Ө. «Сат Бүрзеккей дугайында баллада»	1			07.05	
64	Кудажы К.-Э.К. «Он бир».	1			10.05	
65	Шииде дайын, найырал, ынакшыл темаларын көргүскени.	1			14.05	
66	ЧС. Чогаадыг «Бүрзеккей болгаш ооң пулемётчулары»	1		1	17.05	
67	ЧТ. Шии чогаалының дугайында билиг	1			21.05	
68	Хыналда ажыл	1	1		24.05	
	Шупту	68	4	8		

КИЧЭЭЛ ПЛАННААШКЫНЫ

8 КЛАСС

№	Кичээл темазы	Шагы			Өөренир үеи	Тайылбыр
		Нийти	Хыналда ажыл	Чугаа чору-дулгазы		
1	Кирилде. Чогаал дугайында сөс	1			02.09	
2	I. Тандым турда, тандаш-ла мен Сарыг-оол С.А. «Улуг-Хемим»	1			08.09	
3	Лириктиг маадырның овур-хевири болгаш Улуг-Хем	1			09.09	
4	ЧТ. Шүлүглел дугайында билиг	1			15.09	
5	Кюнзегеш Ю.Ш. “Дыт”. Кижиг биле бойдустун быжыг харылзаазы	1			16.09	
6	Кюнзегеш Ю.Ш. “Чөөн чүктүн кижизи мен” деп шүлүктүн идеялиг утказы.	1			22.09	
7	ЧС. Уран номчулга “Чөөн чүктүн кижизи мен”.	1		1	23.09	
8	Доржу М.Б. “Даг эзири”.	1			29.09	
9	Сүрүн-оол С.С. «Ырла, Хемчик»	1			30.09	
10	Кенин-Лопсан М.Б. «Хүттүн ужары»	1			06.10	
11	Кудажы К-Э.К. «Танды кежии» Төрөөн чери биле кижинин салым-чолу тудуш деп бодалды илереткени	1			07.10	
12	Чолдак-Кадай болгаш Көк-Кадай кырган-авайларның өөредии	1			13.10	
13	Байсалова З.С. «Тайга ээзи». Аас чогаалы-биле харылзаазы	1			14.10	
14	Тоожукчу маадыр болгаш эр сөс деп билиишкин.	1			20.10	
15	Намзырай З.А. «Дуруяалыг шөл»	1			21.10	
16	Хыналда ажыл	1	1		27.10	
17	II кезээ. Тараам турда, тодуг-ла мен Кудажы К-Э. К. «Тараа»	1			10.11	
18	Суваң ирей – төлөптиг ада. Суваңның өг-бүлөзи.	1			11.11	
19	Тоожуда үе болгаш девискээр. «Тарааның» композиция болгаш сюжеди	1			17.11	
20	ЧС. Чогаадыг «Тараа – амыдыралдың дөзү»	1		1	18.11	
21	Неверов А. С. «Аыштыг-чемниг Ташкент хоорай»	1			24.11	
22	ЧС. Уран номчулга Үержаа А.К. «Ажыл»	1		1	25.11	
23	ЧС. Чогаадыг «Күш-ажыл кижини каастаар»	1		1	01.12	

24	КДН. Кудажы К-Э. К. «Кымыскаяктар»	1			02.12	
25	III кезээ. Кижичурттуг, куш уялыг В.Ш. Көк-оолдун “Самбажык” деп шиизиниң бижиттинген төөгүзү.	1			08.12	
26	Тывага аңгы демиселин, чоннун коргуш чок маадырлыг чоруун шииде көргүскени.	1			09.12	
27	Маадырлар болгаш оларның иштики делегейи, улустун аас чогаалы-биле харылзаалы	1			15.12	
28	Детальдарның, бойдус чурумалының чогаалдың идеялиг утказын көргүзеринге салдары	1			16.12	
29	Видеокичээл. “Алдан-дургун” деп кинофильм.	1			22.12	
30	ЧС. Чогаадыг «Алдан-маадырлар – бистиң хосталгага ынак өгбелеривис»	1		1	23.12	
31	ЧТ. Шии дугайында билиг	1			29.12	
32	Хыналда ажыл	1	1		30.12	
33	Сарыг-оол С.А. «Чечен биле Белекмаа». Бижиттинген төөгүзү	1			12.01	
34	Либреттода тыва улустун чаңчылдарын көргүскениниң кижизидикчи дээшти	1			13.01	
35	ЧС. Р.Д. Кенденбильдин «Чечен биле Белекмаа» деп операзы	1		1	19.01	
36	Шиллер Ф. И. «Кара сагыш болгаш ынакшыл»	1			20.01	
37	Үержаа А.К. «Үш чүс харлыг кырган кускуннун чагыы»	1			26.01	
38	КДН. Өлчей-оол М.К. «Төлевир»	1			27.01	
39	Ховалыг М.Б. «Ыдыктаан тук» Ыдыктыг тук – Ыдык бедикте	1			02.02	
40	Тывага XIV Далай-ламаның келгени	1			03.02	
41	«Меңги кырында тук».	1			09.02	
42	ЧТ. Барымдаалыг чогаалдар дугайында билиг	1			10.02	
43	КДН. Дики Церинг «Мээң оглум Далай-лама»	1			16.02	
44	IV кезээ. Авай, авай, авайымны Сарыг-оол С.А. «Херээжен». Ава кижиниң мөңгө омур-хевирин тургусканы	1			17.02	
45	Сарыг-оол С.А. «Авамның ынак оглу» Огонек биле Опайның омур-хевирлери	1			24.02	
46	Пушкин А.С. «Тураскаал»	1			01.03	
47	Танова Е.Т. «Иениң салым-хуузу». Ие кижиниң салым-чолун, омур-хевирин	1			02.03	

	чурааны					
48	Ада кижиниң уруунуң салым-чаяанынга үлегер болганы	1			09.03	
49	«Талантылыг ада-ие – талантылыг ажы-төл». Чогаалдың кижизидикчи утка-шынарлыы	1			15.03	
50	ЧС. Чогаадыг «Надя – салым-чаяанныг чурукчу»	1		1	16.03	
51	Даржай А.А. «Авамга чечээм». Бодал сонетте ава темазының мөңгези	1			22.03	
52	Хыналда ажыл	1	1		23.03	
53	ЧС. Чогаадыг «А.Даржайның бодал сонединде ава кижиниң окур-хевири»	1		1	05.04	
54	Дуюнгар М.М. «Авамның тону». Чогаалдың адының символиктиг укур-утказы	1			06.04	
55	Мөзү-шынар болгаш ниитилелде социал теманы чырыдарынга чогаалдың онзагай талалары	1			12.04	
56	Намзырай З.А. «Авам мени манап олар».	1			13.04	
57	V кезээ. Кижини болуру чажындан Куулар Ч.Ч. «Шораан». Салымга канчап чагыртыр.	1			19.04	
58	«Алдын-мөңгүн дадарбас, хан төрөл каашпас».	1			20.04	
59	Сандак ирейниң Шораанның сайзыралынга салдары	1			26.04	
60	«Эртем чокта, эртен база дүн».	1			27.04	
61	«Чолдун оруу – човалаңның ызы»	1			03.05	
62	Чамыяң К.Д. «Ханы дазыл». Алексей Тооруквич – буянның башкы	1			04.05	
63	Тайып укур – даянып турар.	1			10.05	
64	Ниитилелде элээдилер болгаш ада-иелер аразында мөзү-шынар айтырыгларының чидиг талалары	1			11.05	
65	КДН. Ооржак Л. Х. «Өңнүг кижини»	1			17.05	
66	Ховалыг А.Х-О. «Үш үн» Төрээн черинге, чонунга, дылынга ыдыктыг хамаарылгазы	1			18.05	
67	КДН. Гамзатов Р.Г. «Дыл»	1			24.05	
68	Хыналда ажыл	1	1		25.05	
	Шупту	68	4	8		

КИЧЭЭЛ ПЛАННААШКЫНЫ

9 КЛАСС

№	Кичээл темазы	Шагы			Өөренир үези	Тайылбыр
		Нийти	Хыналда ажыл	Чугаа чорудулгазы		
1	Чечен чогаалдың сайзыралының оруу	1			02.09	
2	I. Мөңгө даштың сырыны Бурунгу бижимел тураскаалдар «Күлтегин» (очулганы Ю.Кюнзегеш, А.Даржай кылган)	1			06.09	
3	Орхон-енисей бижиктери – делегей чергелиг үнелиг чүүл.	1			09.09	
4	«Означенное суурдан тывылган тураскаал» (Ю.Кюнзегештин очулгазы-биле)	1			13.09	
5	Кюнзегеш Ю.Ш. «Көк-Эл»	1			16.09	
6	Кюнзегеш Ю.Ш. «Багырның хылыжы»	1			20.09	
7	Балладада детальдың символиктиг утка илередири	1			23.09	
8	Даржай А.А. «Бурунгунуң изи-биле»	1			27.09	
9	Иргит И.Б. «Көжээ дажы»	1			30.09	
10	КДН. Мижит Э. Б. «Кыйгы»	1			04.10	
11	II. Таңды, Саян ийи сынның аразынга Тока С.К. «Каргыга чорааным»	1			07.10	
12	Аңчы Чадамбаның эрткен, амгы амыдыралы ЧТ. Очерк дугайында билиг.	1			11.10	
13	Сарыг-оол С. А. «Саны-Мөге»	1			14.10	
14	Бирги кезээ «Човалаңның дөвүнчүү».	1			18.10	
15	Ийиги кезээ «Чолдуң бедик чадазы».	1			21.10	
16	Хыналда ажыл	1	1		25.10	
17	Чогаадыг «Човалаңның дөвүнчүүнден чолдуң бедик чадазынче»	1		1	08.11	
18	Идам-Сүрүң М.Ы. «Союспаң»	1			11.11	
19	ЧТ. Баллада дугайында билиг.	1			15.11	
20	Пюрбю С.Б. «Чечек». Шүлүглелдин идея-тематиктиг утказы, чогааттыг төөгүзү.	1			18.11	
21	Шүлүглелдин кол-кол маадырларының омур-хевирлери.	1			22.11	
22	Шүлүглелдин сюжединде аңгы демисели	1			25.11	
23	Шүлүглелдин дылының уран-чечени.	1			29.11	

24	Шүлүглелдин композициясы	1			02.12	
25	ЧС. Чогаадыг «Чечектин омур-хевири»	1		1	06.12	
26	ЧТ. Шүлүк чогаалынын лиро-эпиктиг хевиринин дугайында билиг	1			09.12	
27	Пюрбю С.Б. «Кара-Суг»	1			13.12	
28	Пюрбю С.Б. «Хайыракан»	1			16.12	
29	Намзырай З.А. «Аяк хээлиг Тыва чуртум»	1			20.12	
30	Куулар Н.Ш. «Аңнаашкын соонда болчаг». Хүлээлге (күрүне чергелиг) болгаш сагыш-сеткил (амы-хуунуң) чөрүлдээзи	1			23.12	
31	Төөгүдө эрте-бурунгу түрктөр аразында эвилелчи болгаш чөрүлдээлиг хамаарылгаларнын үнүп кээр чылдагааннары	1			27.12	
32	Хыналда ажыл	1	1		30.12	
33	КДН. Туң-оол О. К. «Тоолзуг оранда»	1			10.01	
34	Көк-оол В.Ш. «Хайыраан бот». Шиинин төрүттүнгени, салым-чолу.	1			13.01	
35	Чөрүлдээнин чидиг талалары болгаш маадырларнын омур-хевири	1			17.01	
36	Чуртталганың үнези, ынакшыл, мөзү-шынар айтырыгларынын херек кырында амыдырал-биле холбаазы	1			20.01	
37	Шиинин композициясы. Дылы, уран-чечени	1			24.01	
38	ЧС. Чогаадыг «Карага чагаа»	1		1	27.01	
39	ЧС. Уран номчулга. Караның монологу.	1		1	31.01	
40	ЧТ. Трагедия – шии чогаалынын хевири	1			03.02	
41	Шекспир В. «Ромео биле Джульетта»	1			07.02	
42	III. Дайын дээрге дарызыг чыт... Пюрбю С.Б. «Тулчуушкунче»	1			10.02	
43	Пюрбю С.Б. «Кызыл кош»	1			14.02	
44	Сарыг-оол С.А. «Белек» – тыва литературада баштайгы тоожу.	1			17.02	
45	Тожуда херэежен аңчы. Аңчының ужурлары.	1			21.02	
46	Кызыл Шериге дузаламчы темазын Хаяжыктын, Илдирмааның өг-бүлезин дамчыштыр көргүскени.	1			24.02	
47	ЧС. Чогаадыг “Маадырлыг Кызыл Шериге тыва чоннуң белээ”	1		1	28.02	
48	Саган-оол О.К. «Арат чоннуң мурнундан». Очеркте төөгүлүг чечен үе.	1			02.03	

49	Кызыл Шеригниң болгаш партизаннарның маадырлыг чоруктарын көргүскени.	1			06.03	
50	КДН. Щипачёв С.П. «Тыва өңнүктеримге»	1			09.03	
51	IV. Тос-ла чүзүн малымайны Эренчин В.Л. «Дөнен-Шилгим», «Кадарчы уруг»	1			13.03	
52	Танова Е.Т. «Кара-Бай» (тоожудан үзүндүлөр)	1			16.03	
53	Маадырның омур-хевири, прототиви.	1			20.03	
54	Хыналда ажыл	1	1		23.03	
55	«Кара-Бай» деп тоожунуң дылының уран-чечени.	1			03.04	
56	ЧС. Чогаадыг “Малдан халбактанган – каас, тараадан халбактанган – тодуг”	1		1	06.04	
57	Серен-оол В.С. «Өгже чалалга»	1			10.04	
58	V. Аспас дизе, хая көрүн... Даржай А.А. «Оңгар». «Оңгар» – маадырның иштики сагыш-сеткил илередирииниң чепсээ	1			13.04	
59	Тоожуда «кижи», «өг-бүле» болгаш «ниитилел» деп билиишкиннерни чергелештир көргүскени	1			17.04	
60	Даржай А.А. «Он рубль». «Адалар болгаш уруглар» темазын чогаалда көдүргени	1			20.04	
61	Сеглеңмей Ф.Ш. «Тын дээш демисел»	1			24.04	
62	Бедик билиг чедип алыр күзелдиг, берге орук эрткен тыва ламаларның болгаш хуурактарның омур-хевири	1			27.04	
63	Өлчей-оол М.К. «Үш чүве кара». «Үш чүве дошкун». «Үш чүве дудуу».	1			04.05	
64	Распутин В.Г. «Дириг чорааш черле утпа»	1			08.05	
65	Мижит Э. Б. «Сүбедей»	1			11.05	
66	Салым-чолдун үүлези күштүг бе азы амыдыралдың хоойлузу күштүг бе?	1			15.05	
67	Даржай А. А. «Тыва дылым»	1			18.05	
68	Хыналда ажыл	1	1		22.05	
	Шупту	68	4	6		